

FRAGMENTA VESTIGII VETERIS ROMAE.

FRAGMENTA·VESTIGII VETERIS·ROMAE

EX·LAPIDIBVS·FARNESIANIS
NVNC·PRIMVM·IN·LVCEM·EDITA
CVM·NOTIS·IO·PETRI·BELLORII

AD

EMINENTISS·AC·REVERENDISS·
CAMILLVM·MAXIMVM
S·R·E·CARDINALEM

EMINENTISS. AC REVERENDISS.

CAMILLO MAXIMO

S.R.E. CARDINALI AMPLISS.

IO. PETRVS BELLORIVS FEL.

SACRI Orbis Sedes, Vaticano culmine cœlo proxima noua surgit Roma, cuius tu decus es sacra Purpura nitens Eminentissime Princeps. At vetus illa terrarum quondam, gentiumque domina; Mundi compendium, ac miraculum, illa inquam, exuto cultu, deleta facie, euersoque Capitolij triumphali fastigio, adeo in se met ipsa obruta iacet, vt eius rudera, quibus vix pepercit ætas, documento sint, non tantum nobiscum nostra interire, sed vna simul cum hominibus, Vrbes, & imperia breui duratura. En tibi Vrbis ipsius lapideum vestigium, in frusta scissum, & deiectum. Suis vtinam partibus integrum maneret; aureas vtinam, ac fama nobiles ostenderet moles. Tempus edax in lapides sæuit,

uit, & nos in vestigio vestigium quærimus. Itaque eruditorum hominum morem secuti, qui è tumulo iacentem Romam antiquæ maiestati restituere, atque à temporum iniurijs vindicare scriptis suis conati sunt; collecta Vestigii fragmenta in lucem proferimus, hac præsertim ætate, qua Roma suis felix Alteriis sideribus, atque CLEMENTIS X. Pontificis Optimi Maximi tranquilla Prouidentia, clarior, firmiorque resurgit. Tuo verò perenni nomine rediuiua fragmenta inscribimus; cum enim ipse in Virtutum sacrario, inque Musarum hymnis duraturus viuas, & eniteas; non est quod illa tenebras amplius, interitumque pertimescant. Munus sanè tuum tibi offerimus, hoc est patria, & auita Romana monumenta, quæ in prætio habes, & foues; nam conquisitis vndique vetustatis thesauris, Romulidumque tuorum clypeis, & imaginibus, triumphalia ornamenta magis ad æmulationem, & animi laudem, quam ad nostram, exterorumque admirationem ædificas. Qualescunque verò fuerint in hoc opere nostri ingenij partes, ea, qua me soles humanitate, suscipe. Votum meum superest, quod publicum votum est, vt te Deus studiorum optimorum, virtutumque patrocinio, suæque bono Ecclesiæ quam diutissimè seruet incolumem; dum interim Nomini tuo, quasi tutelari numini deuotum, deuinctumque animum meum hisce publicis aris sacro.

IO. PETRI BELLORII IN FRAGMENTA VESTIGII VETERIS ROMAE.

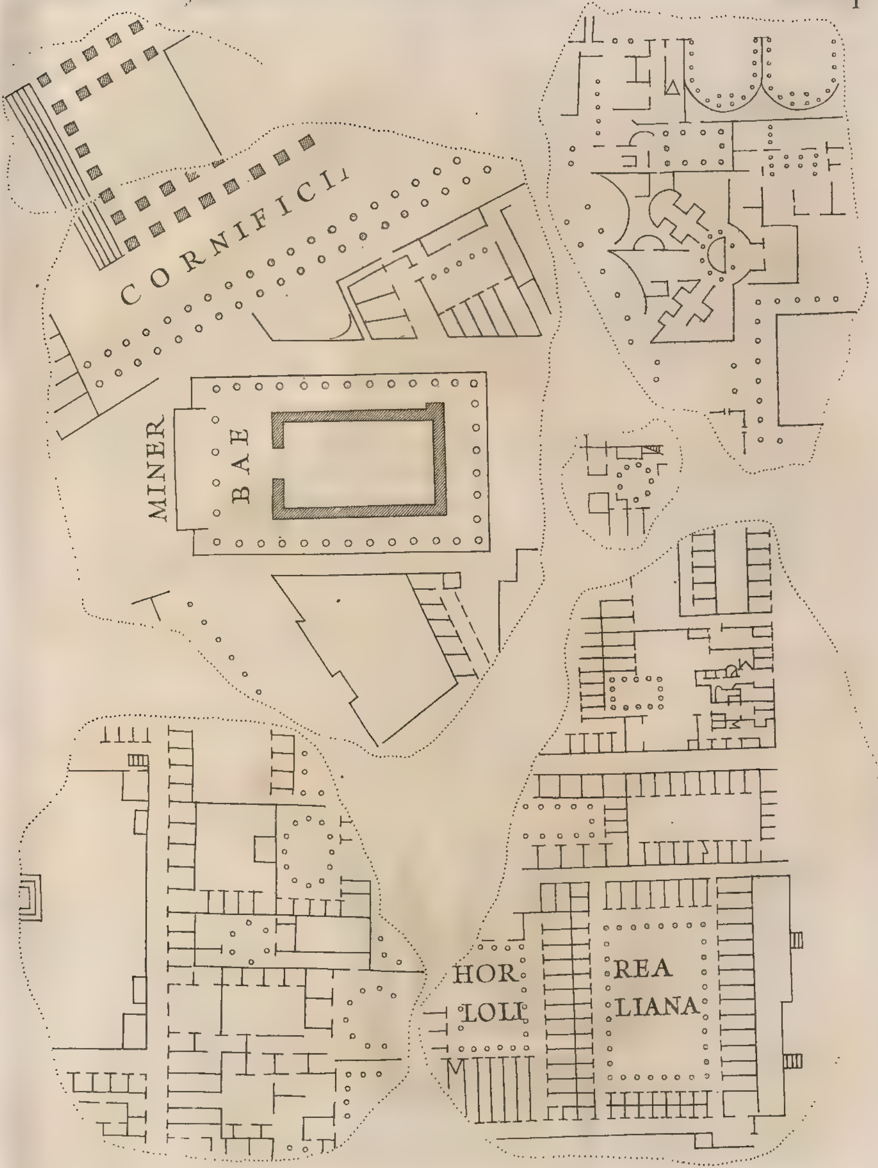
NOTAE.

EPTIMII Seueri ætate lapideis tabulis incisum fuisse nostrum Vestigium indicat vnius fragmenti inscriptio, Tabula IV. infra exhibenda: SEVERI. ET. ANTONINI. AVGG. N. N. *Seueri, & Antonini Augustorum Nostrorum*; quod sanè intelligendum est de Septimio Seuero, & Bassiano Antonino eius filio. Indicant quoque Lollianorum, & Celoniæ Fabiæ tituli, cum vtraque gens floruerit sub Seuero, vt suis locis adnotamus. Effossum verò in Templo Romuli via sacra satis constat; in eo enim instaurando, siuè exornando, ipse Imperator lapideis tabulis stratis, vrbis Ichnographiam in pauimento descriptam locauit. Seuerus porrò Vrbis Restitutor, & Fundator Imperij fuit cognominatus, celebrauitque sæculares ludos, in quibus Vrbis, Populique Romani conseruationem, Imperijque æternitatem Dijs commendabant: quo tempore descriptum fuisse Vrbis vestigium credibile est. De eiusdem magnificentia in instaurandis Vrbis ædificijs Spartianus: *Sunt per plurimas Ciuitates opera eius insignia: magnum verò illud in Ciuitate eius, quod Romæ omnes ædes publicas, quæ vitio temporum labebantur, instaurauit, nusquam propè suo nomine adscripto, seruatis tamen vbique titulis conditorum*. Post Seuerum sub alijs Imperatoribus, auctum, immutatumque vestigium discimus ex alijs titulis nobilium ædificiorum, vt Basilicæ Licinij, & Areæ Valerianæ Tabulis III. & XIV.

& XIV. Sequioribus Christianorum sæculis diruta, ac incensa Vrbe, in noua instauratione. seu dedicatione eiusdem templi, quod S.S. Cosmæ & Damiano dicatum est, mutila, & disiuncta pauimenti, vestigijque fragmenta in murorum loricas aptata fuere, veterum aliquot sepulcralium lapidum permixta ruderibus, quemadmodum imminuta, & confusa eruta sunt, Sedente Paulo III. fragmenta ipsa in Farnesianas ædes translata, Fuluius Vrsinus schedis descripta adseruauit in sua Bibliotheca, quæ Vaticanæ accessit. Perpauca quidem, eademque saucia magni illius admirandique corporis membra sunt, ad illustrandas tamen, decorandasque Romanas antiquitates, figuris, ac titulis suis plurimum conferunt. Vnde incuria veteris Vrbis Descriptorum culpà non vacat, cum ad hanc diem reliquias, quarum summa auctoritas est, ipsi aut non animaduerterint, aut inconsultò preterierint. Nos quoad potuimus ijs supplendis operam impendimus, in quo studio profuit nobis Andreæ Busalini Architecti diligentia: hic vniuersam recentis Vrbis ichnographiam omnibus numeris absolutam expleuit, breui in publicam lucem editurus. Aedificia tum recentiora tum vetera, quæ remanent, dimensus est, & Farnesianos lapides meditatus, suas animaduersiones nobis suppeditauit, quas proprijs locis referimus. Nos fragmenta ipsa interpuncta, ac distincta ea facie, qua lacera, ac disrupta supersunt, mutilosque titulos nudè, vt iacent, hisce tabulis delineari, incidique curauimus. Vsi porrò sumus *Vestigij* vocabulo haud veteris significationis, à Daniele Barbaro tamen, Bernardino Baldo Guillielmo Philandro in Vitruuium, atque à Ioanne Baptista Villalpando in Apparatu Vrbis, ac Templi Hierosolymitani, alijsque in vsum recepto; cum latina lingua propriam vocem non habeat, quæ Græcorum Ichnographiæ adamussim respondeat. Quæ verò in his Fragmentis restituendis minimè assecuti sumus, efficient vt irriti conatus nostri aliorum eruditioni ad illustrandas Antiquitates sint incitamenta.

I
CORNIFICI
MINER
BAE
HOR
LOLI
REA
LIANA

CORNIFICIA

DOmus Cornificij, seù Cornufici, vt habent veteres Nummi, à P. Victore censetur Regione XII. Piscina publica, quæ à Circo maximo tendebat ad Thermas Antoninianas. Pancirolus in Notitiam, Cornificium intelligit, qui floruit sub Augusto, eiusque exercitui præfuit in Sicilia, ædemque Dianæ, hortatu ipsius Augusti, Romæ condidit, vt Dion, & Tranquillus. Peramplam etiam ædificauit Domum, quæ, vt videmus, gradus habuit, atrium, seù vestibulum cum porticibus, vt Vitruuius de Aedibus Nobilium, qui honores, Magistratusq; gerunt, animaduertit lib. 6. cap. 8. *Nobilibus verò, qui honores, Magistratusque gerendo præstare debent officia ciuibus, facienda sunt vestibula regalia, alta atria, & peristylia amplissima, syluæ, ambulationesque laxiores ad decorem maiestatis perfectæ.* Qua Regionis parte sita fuerit Domus Cornificia, in obscuro latet, sed lucem affert nostrum vestigium è proximo Delubro Mineruæ.

MINERBAE

REgio XII. Piscina publica, in qua censeri diximus Domum Cornificiam, confinis erat Regioni II. Cœlimontanæ, vbi à P. Victore censetur etiam Delubrum Mineruæ cognomento Captæ, proximum quidem Cornificiæ, in vtrisque ambarum regionum confinijs, vt ex nostro vestigio patet. Locum Mineruæ indicat Ouidius in infimo cliuo Montis Cœlij, Alexander Donatus statuit non longè ab æde Diui Gregorij; deque eiusdem situ, & Quinquatrijs, sic Ouidius in Fastis:

Vna dies media est, & fiunt sacra Mineruæ,
Nomina quæ à iunctis quinque diebus habent.
Cœlius ex alto, qua mons descendit in æquum,
Hic vbi non plana est, sed propè plana via.
Parua licet videas captæ delubra Mineruæ,
Quæ Dea natali cœpit habere suo.

Domus ergo Cornificia proxima erat Mineruæ Delubro in planicie, quæ à Circo Maximo tendit ad Thermas Antoninianas.

Hæc Mineruæ ædes exemplum præbet prospectus, qui Peripteros dicitur à Vitruuio lib. 3. quasi circumalatus; alæ autem columnæ sunt à lateribus ambientes ædem. Cum verò columnatio in fronte, & postico simplex sit, formationem etiam, & exemplar præbet ædis Pseudodipteros dictæ ab eodem Vitruuio; hoc est simplicem habentis ordinem columnarum, ad differentiam Dipteri ædis, quæ duplicibus alis, & columnationibus ambiebatur; & sic Pseudodipteros est Dipteron mentiens. Vitruuius hoc Hermogenis Architecti inuentum laudat; is enim interiori columnatione sublatâ, laxiorem circa cellam, ambulationem fecit, & sumptus tantum, aspectum non imminuit. *Eas autem symmetrias constituit Hermogenes, qui etiam primus octastylon, pseudodipteriue rationem inuenit. Ex dipteri enim ædis symmetria sustulit interiores ordines columnarum triginta quatuor, eaque ratione sumptus, operisque compendia fecit. Is in medio ambulationi laxamentum egregiè circa cellam fecit, de aspectu nihil imminuit, sed sine desiderio superuacuorum conseruauit authoritatem totius operis distributione.*

HOR-

HORREA LOLLIANA

Lolliana non Loliliana; namque interiectum I. ſignum in marmore, non littera eſt. A Lollijs Lolliani cõſulares, qui floruerunt ſub Septimio Seuero. Lollianus, qui & Gentianus, collegam habuit Baſſum in Cõſulatu, anno Vrbis DCCCCLXIV. eiuſque munia in lapidibus deſcribuntur apud Gruterum; ſequens mutila inſcriptio eſt

Q. EPIDIO. L. F. POL. RVFO
LOLLIAN GENTIANO
AVGVRI. COS. PROCOS. PROV
LVGDVNENSIS. COMITI
IMPP. SEVERI. ET. ANTONINI
AVGG. LEG. LEG. XX

Famianus Nardinus in ſua Antiqua Roma ex Panuinij deſcriptione Regionis XII recenſet Fontem Lollianum ſubditque inſcriptionem

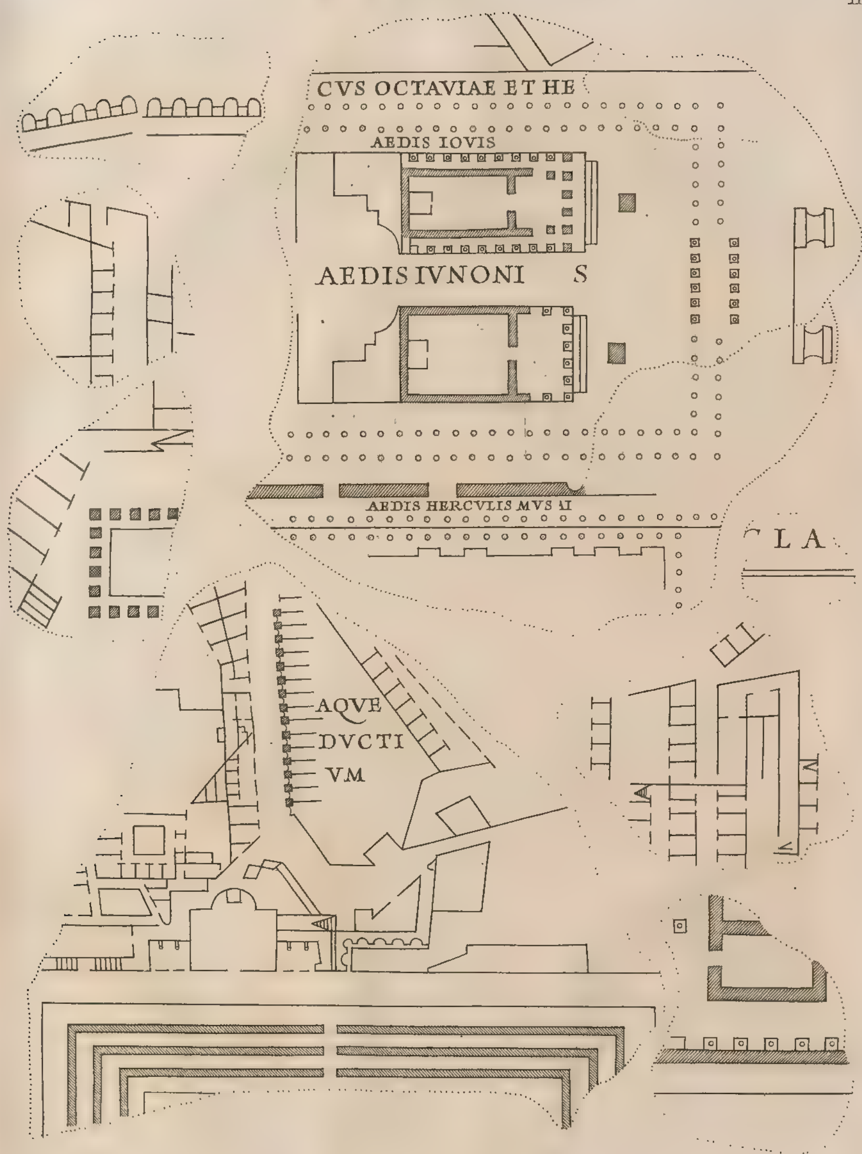
APPIO. ANNIO. BRADVA
T. VIBIO. BARO. COS
MAGISTRI. FONTIS. LOLLIANI
M. VVLPIVS. FELIX
N. CONFLONIVS. VITALIO
C. CLODIVS. SATVRNINVS

Cæterum in ſingulis Vrbis regionibus, vltra priuata, multa erant publica horrea, quæ Lipſius in Electis, ex P. Victore ad CCIX agnoſcit. Sumebant nomina ab auctoribus; Horrea Aniceti, Varganteij, Seiani: & ab ipſis Imperatoribus; Horrea Auguſti, Domitiani. Horreis verò vtebantur, non tantum ad reponenda frumenta, verum etiam ad alia commoda; nempe ad aſſeruanda ex publico depoſita, & pignora. Scribit Lampridius, Alexandrum Seuerum ædificaſſe publica horrea ad cuſtodiam etiam priuatorum bonorum: *Horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quæ conferrent bona hi, qui priuatas cuſtodias non haberent.* Extitere inſuper plurima frumentaria horrea ad quotidianum victum, & publica alimenta ex liberalitate Romanorum Imperatorum; vt abundè idem Lipſius; nec alio ſenſu accipienda videntur Horrea Auguſti, Horrea Domitiani, ab ijſdem ſcilicet Imperatoribus, qui horrea ad publica alimenta conſtituerunt. Hæc plurimum aucta ſub Traiano, & Hadriano, pueris, puelliſque alimentarijs Romæ, & per vniuerſam Italiam admiſſis. In noſtro veſtigio cellæ in quadraturam diſpoſitæ cernuntur, inque earum medio, cauædium ſiue cohortile corinthium denominatum à Vitruuio, quod differebat à Tuſcanico genere; quoniam trabes ab atrij latitudine traiectæ imponebantur columnis, quæ in noſtro cauedio apparent. Cauedia Tuſcanica nullas circũhabebant porticus. Vitruuius lib. 6. cap. 3. de Cauis ædium. *In Corinthijs ijſdem rationibus trabes & compluuia collocantur, ſed à parietibus trabes recedentes in circuitionem circa columnas componuntur.* Peramplam verò aream, quam cum porticibus inſpicimus, ad horreorum vſum aptam cenſemus.

Veſtigium, quod Horreis Lollianis proximum eſt, aream habet muro circumcluſam, in cuius medio ſtatuæ baſis ſita.

Superius veſtigium Cornificiæ proximum ad Thermas ſpectare videtur.

POR-

CVS OCTAVIAE ET HE
AEDIS IOVIS
AEDIS IVNONI S
AEDIS HERCVLIS MVS AI
L A
AQVE
DVCTI
VM

TABVLA II.

PORTICVS. OCTAVIAE. ET. HErculis.
AEDIS. IDVIS.
AEDIS. IVNONIS.
AEDIS. HERCVLIS. MVSARVM.

MIrare in hoc insigni vestigio, Octauiæ, & Herculis Musarum porticus: imò columnarum syluas, & Romanam magnificentiam in ædificando; inque ipsis porticibus exultas Deorum ædes. Quatuor simul ædificia continentur in hoc fragmento; Porticus Octauiæ, Aedes Iouis, Aedes Iunonis, Aedes Herculis Musarum; quibus exquirendis studium impendimus. Duæ fuerunt Octauiæ Porticus; altera Octauiæ sororis Augusti, theatro Marcelli propior; altera Gn. Octauij, qui de Rege Perseo triumphauit, propinquior Pompeij theatro, vt distinguit Festus lib. 16. *Octauiæ Porticus duæ appellantur, quarum alteram theatro Marcelli propiorem Octauia soror Augusti fecit, alteram theatro Pompeij proximam Gn. Octauius Gn. Filius, qui fuit Aed. Cur. Pr. Cos. Decemuir sacris faciendis, triumphauitque de Rege Perseo nauali triumpho, quam combustam reficiendam curauit Cæsar Augustus.* Prima nobis inspicienda proponitur perampla, & nobilis Octauiæ Porticus, quadrata structura, inclusis in ipsa Iouis, & Iunonis ædibus. Augustus, vt refert Suetonius, nomine Octauiæ sororis, porticum struxit adiectam theatro Marcelli, eiusdem Octauiæ filij, propè Circum Flaminium. In ipsa porticu, inter alia ædificia, Iouis, & Iunonis ædes includebantur, vt ex Plinio conijcitur, cuius locum illustrat nostrum vestigium. Plinius lib. 36. cap. 5. vbi clarorum Artificum nomina, & opera recenset, de prima Iouis æde subobscurè, de secunda Iunonis expresse loquitur: *Intra Octauiæ verò porticum, in æde Iunonis ipsam Deam Dionysius, & Polycles, aliam Venerem eodem loco Philippus, cætera signa Praxiteles. Item Polycles, & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima æde, fecerunt.* Scilicet simulacrum Iunonis in æde ipsius Deæ, & simulacrum Iouis in proxima Iouis æde: nec semel tantum iunctas inuenies Iouis, & Iunonis statuas, & aras. Elucescunt Plinij verba in nostro vestigio, ædes simul cum titulis Iouis, & Iunonis in Octauiæ porticibus exhibente. Videant peritiores, sint ne duo illa templa, de quibus Velleius hist. lib. 1. à Metello Macedonico posita: *Hic est Metellus Macedonicus, qui porticus, quæ fuere circumdatæ duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octauiæ porticibus ambiuntur, fecerat.* Iunonis, & Apollinis autumant Alexander Donatus, & Famianus Nardinus; nos Iouis, & Iunonis asserimus nostri vestigij fulti authoritate. Harum ædium architectos docet idem Plinius Saurum, & Batrachum Lacones, qui nominum eorum argumenta ranam, atque lacertam in columnarum spiris insculpsere: *Nec Saurum, atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus inclusa, natione & ipsi Lacones. Quidam, & opibus præpotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes, qua negata, hoc tamen alio loco, & modo vsurpasse. Sunt certè etiamnum in columnarum spiris insculpta nominum eorum argumenta, Rana, atque Lacerta.* Cognomen adhuc retinet Ecclesia sanctæ Mariæ in Porticu, nunc sanctæ Gallæ, quam fuisse Iunonis ædem; alteram vero proximam Ecclesiam sancti Nicolai ædem Iouis autumat Andreas Bufalinus. In huius exteriori angulo reliquiæ remanent Dorici generis. Has ædes incendio vexatas instauraſſe Hadrianum suadet inscriptionis fragmentum effossum in molitione domus propè eamdem Ecclesiam, quod in ædibus Eminentissimi Cardinalis Maximi, ad Quatuor fontes adseruatur.

IMP.

IMP. CAESAR
DIVI. NERVAE. NEPOS
PONTIFEX.MAXIMVS
HAS. AEDES. INCENDIO
CAIVS. MARCVS. PVBLIVS
ET. INCENDIO. VEXATAS

Octauiæ Porticum rationibus Ionicis extructam fuisse, indicant columnæ plurimæ cum Ionicis capitulis, quæ non solum medianam nauem Ecclesiæ sanctæ Mariæ in Porticu sustinent, sed etiam domos aliquot propè eamdem Ecclesiam fulciunt. Ante vestibulum ambarum ædium in nostro vestigio, bases positæ sunt, in quibus siue Deorum, siuè illustrium virorum signa eminebant. Octauiæ porticus statuis, picturis, cæterisque ornamentis insignes fuere. Includebant veteres eiusdem Metelli porticus, qui Macedonia subacta, Lysippi statuis Romam translatis, eas porticus exornauit, frontem ipsarum ædium spectantibus, vt ex Velleij loco supra citato: *Hic est Metellus Macedonicus, qui porticus, quæ fuere circumdatæ duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octauiæ porticibus ambiuntur, fecerat; quique hanc turmam statuarum equestrium, quæ frontem ædium spectant, hodieque maximum ornamentum eius loci, Macedonià detulit.* In cella ambarum ædium ara posita est; sed Iouis pronaon contra antas, habet columnas binas, quibus magnificè pronaon ipsum exornatur; in postico nulla columnatio, sed area, & muri, qui vtramque ædem concludunt. In frontis porticus medio, sex vtrinque maiores columnæ positæ sunt sustinentes fastigium; atque è conspectu grandes bases duæ, quæ sanè Arcum, aut Iani proximum templum designant, de quo Nardinus Regione IX. Donatus lib. 2.

AEDIS HERCVLIS MVSARVM.

PRopè Octauiæ Porticum in CircoFlaminio Aedes fuit Herculis Musarum, cuius meminit Eumenius in oratione pro reparandis scholis: *Aedem Herculis Musarum in Circo Flaminio Fuluius ille nobilior ex pecunia censoria fecit.* Eumdem Fuluium ædis conditorem laudat Cicero in oratione pro Archita; ipsamque instauratam à Martio Philippo vitrico Augusti probat Alexander Donatus ex Suetonio: *Multaque à multis extructa sunt, sicut à Martio Philippo Aedes Herculis Musarum.* Quoad titulum PORTICVS. OCTAVIAE. ET HE- libenter interpretaremur HECATONSTYLON: Sic Porticus Pompeij Hecatonstylon dicta, hoc est centum columnarum; sed obstat in fragmento lapidis subsequens littera disrupta, quæ pedem habet rectum, non curuatum in C. vnde interpretamur Porticus Octauiæ, & Herculis; ex duplici coniectura. Occurrit primò nobilis Herculis pictura Artemonis manu efficta, quæ in Octauiæ porticibus memoratur à Plinio: *Nobilissimas autem, quæ sunt in Porticibus Octauiæ, ex eius operibus, Herculem ab Oeta monte Doridos exutà mortalitate, consensu Deorum, in Cœlum euntem.* Consueuere Romæ nobiles porticus à nobilibus picturis denominari; vt Porticus Europæ, Porticus Argonautarum, ab Europæ, & Argonautarum imaginibus; deducto more ab Atheniensibus, qui præclaram Porticum Poecile dixerunt à varijs picturis Polygnoti. Sed vrget potior ratio ex aspectu nostri vestigij, in quo Porticus Octauiæ Porticui Aedis Herculis Musarum iuncta conspicitur; vnde vno eodemque communi titulo comprehenduntur Porticus Octauiæ, & Herculis porticus, quæ & eadem Philippi est. Hic, vt diximus,

mus, æde ipsius Herculis instaurata, proximè ingentem, nobilemque porticum extruxit, de qua Martialis lib. 5.

Vites censeo Porticum Philippi,
Ne te viderit Hercules, peristi.

Innuit Martialis statuã non in porticu positã, sed in templo, siue in templi vestibulo. Sic Porticus Argonautarum ab adiunctà æde Neptuni, Porticus Neptuni, duplici nomine appellata fuit. Dion. lib. 35. *Agrippa eodem tempore proprijs sumptibus Vrbem exornauit, & Porticum Neptuni, propter victorias nauales extruxit, & Argonautarum picturà decorauit.*

AQVEDVCTIVM.

AQuæductus Aquæ Claudiæ agnoscit in hoc vestigio Andreas Busalinus, quorum reliquiæ adhuc visuntur in monte Cœlio tendentes ad viam triumphalem, & Palatinum. Vnde vltimum huius tabulæ ædificium, triplici murorum præcinctione, septizonium esse Seuerianum arbitratur; cum Onuphrius Panuinius non dissimile septizonij vestigium ostendat libro de Ludis Circensibus in Circi Maximi Ichnographia.

Iuxtà Octauiæ Porticum, hæc nostra tabula incipit à vestigio murorum Vrbis, quibus turres, vt & hodie, interiectæ sunt. De muris, ac turribus Vrbis instauratis ab Arcadio extabat nobilis inscriptio super veteri Porta Portuensi Transtyberim in molitione nouorum mœnium sublata.

S. P. Q. R.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS. PRINCIPIBVS
ARCADIO. ET HONORIO VICTORIBVS ET TRIVMPHATORIBVS
SEMPER. AVGG. OB INSTAVRATOS VRBI AETERNAE MVROS
PORTAS AC TVRRES EGESTIS IMMENSIS RVDERIBVS EX SVG
GESTIONE V. C. ET INLVSTRIS MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQVE
MILITIAE FL. STILICONIS AD PERPETVITATEM NOMINIS
EORVM SIMVLACRA CONSTITVIT
CVRANTE FL. MACROBIO LONGINIANO V. C. PRAEF. VRBIS
D. N. M. Q. EORVM.

LICAL

LICAL
MENTARIA
ASTRAMISI
TIVM
PLVM D I

LICAL: Basilica Licinij.
MENTARIA. Armamentaria
ASTRA. MISE. Castra Mise
TIVM. natium

AD horum titulorum intelligentiam, initium ducimus à Castris Misenatium, quæ locant in Esquilijs. Auctor est Suetonius, Augustum Classem Miseni, & alteram Rauennæ, ad tutelam superi, & inferi maris, collocauisse. Hi Classiarij Romæ sua Castra, & hospitia habebant, siue vocati, siue delecti, siue alia quauis de causa ad vrbem accedentes. Probat nostrum vestigium, Classiarios Misenatium Castris proximum habuisse Armamentarium, quemadmodum Castris Peregrinis aliud Armamentarium fuit in Regione Cœlimontana, in descriptionibus Rufi, & Victoris memoratũ. Cum Neapoli essemus in illustri Musæo Francisci Antonij Picchiatti Regij Architecti, Aeneam tabulam, siue tesseram inspeximus palmari magnitudine minorem, quæ pertinet ad Classiarios Misenenses, dimissos honestà missione, ac Romana Ciuitate donatos, ab Imperatore Philippo, ipsamque ineditam hic referre visum est.

IMP. CAES. M. IVLIVS. PHILIPPVS. PIVS. FELIX. AVG
PONTIF. MAX. TRIB. POT. IIII. COS. III. DES. P. P. PROC. ET
IMP. CAES. M. IVLIVS. PHILIPPVS. PIVS. FELIX. AVG
PONT. MAX. TR. POT. IIII. COS. DESIGNAT. P. P
IIS. QVI. MILITANTES. SVNT. IN. CLASSE. PRAETOR. PHILIPPI
ANI. SEV. MISENENSE. QVE. EST. SVB. AELIO. AEMILIANO. PR
OCTONIS. ET. VICENIS. STIPENDIS. DIMISSIS. H. M
QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. FILISQVE. EORVM
QVOS. SVSCEPERINT. EX. MVLIERIBVS. QVAS. SECVM. CONCESSA
CONSVETVDINE. VIXISSE. PROBATE. SINT. CIVITATEM. ROMA
NAM. DEDERVNT. ET. CONVB. CVM. ISDEM. QVAS. TVNC. SE

O O

CVM. HABVISSENT: CVM. EST. CIVITAS. IIS. DATA. AVT. SI. QVI
TVNC. NON. HABVISSENT. CVI. S̄. QVAS. POSTEA. VXORES. DI
XISSENT. DVMTAXAT. SINGVLIS. SINGVLAS. AD. V. KAL. IAN
IMP. M. IVLIO. PHILIPPO. PIO. FELICE. AVG. COS. DES. III
ET. IMP. M. IVLIO. PHILIPPO. PIO. FEL. AVG. COS. II. DES. COS

EX. OPTIONE

T. FL. T. FIL. ALEXANDRO. N. ITAL. D. MISEN. ET. MARC
PROCVLAE. VX. EI. ET. MARC. ALEXANDRO. ET. FL. MARCO. ET
VLP. SABINO. AVREL. FAVSTAE. FIL. EIVS
DESCRIPT. ET. RECOGNIT. EX. TABVLA. AENEA. QVE. FIX. EST. ROMAE
IN. MVRO. POST. TEMPLVM. DIVI. AVG. AD. MINERVAM

Castra verò Misenatium in colle Esquilino sita fuisse verisimile est, non longè à Gallieni Arcu; si vera coniectura est ex nostro vestigio, in quo legimus BASILICA LICINII à Licinio Gallieno, quæ corruptè *Sicinij*, *Sissinij*, & *Sicinini* apud Ammianum, Panuinium, aliosque. Ibi stetisse Licinianam Basilicam suadet Capitolinus scribens de ipso Gallieno: *Cum esset ad hortos nominis sui, omnia palatina officia sequebantur*. In eadem ergò Basilica Gallienus iudicia exercebat; & iuuat Alexandri Donati coniectura, qui in Esquilijs hortos ipsius Imperatoris locat: *Constat Gallieno Esquilinum collem carum summoperè fuisse; ibique ei positum Arcum, eumdemque*

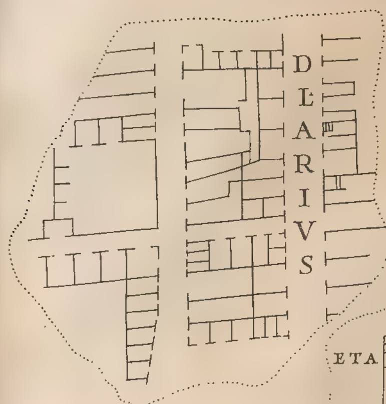
in eo-

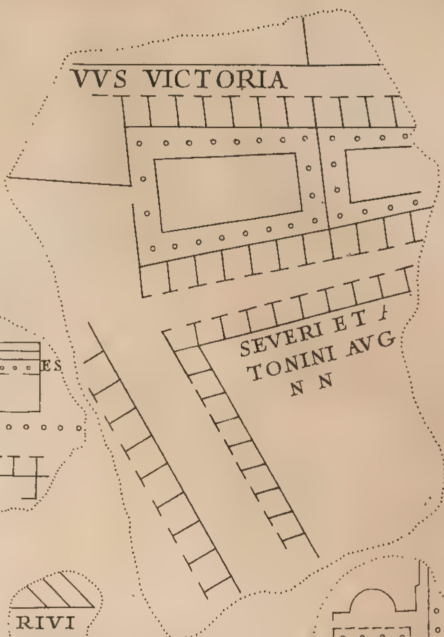
in eodem colle admirabilem colossum collocare voluisse. Quare eius hortos inde abducere non possum. Si quis tamen Basilicam Liciniam ab Imperatore Licinio denominatam malit, non contendimus; cum non longè ad Vrsum pileatum, Palatium Licinianum locent. Elapso anno 1671. in Hortis Cæsijs, ad Arcum Gallieni, statuæ effossæ sunt, raro artificio elaboratæ; e quibus Musæ quatuor sedentes, Minerua, Mercurius, Bacchus; aliæque in proximis hortis Marchionis Palumbariæ, inter nobiles vrbis ruinas. Ad proximam etiam Ecclesiam sancti Iuliani, insignis eruta fuit pictura, Clementis VIII. Pontificatu, quæ nouæ nuptæ, seu sponsæ lauacrum refert, figuris plurimis arte mirà expressis; hodieque in Hortis Aldobrandinis in Quirinali adseruatur.

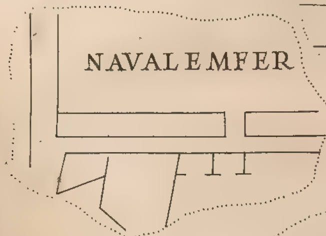
TEMPLVM: DIui

Regione VIII. in Descriptionibus Rufi, & Victoris, atque in Notitia recensetur: *Templum Diuorum Penatium, Templum Diui Iulij, Templum Diui Augusti, Templum Diui Titi, Templum Diui Traiani.* Quodnam verò ex his designetur in nostro vestigio, vt & cœtera ædificia huius tabulæ, latet.

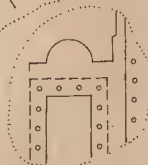
DLA-

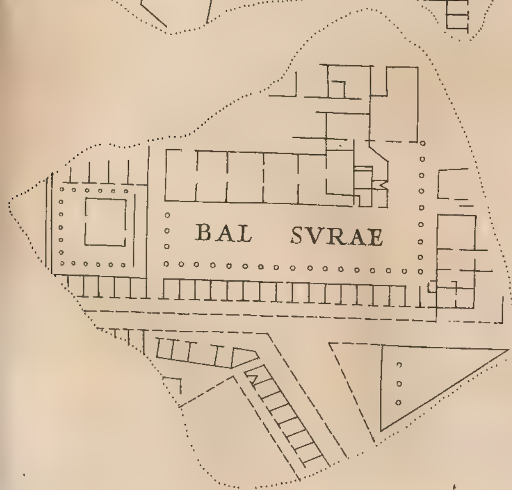

D L A R I V S

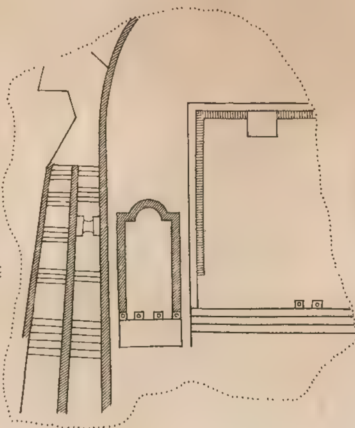

VVS VICTORIA
SEVERI ET
TONINI AVG
N N

NAVALEMFER

RIVI

BAL SVRAE

DLARIVS Sandalarius.

VIcus designatur in nostro vestigio, vnde supplemus titulum: *Sandalarius.* Quamuis desit A intermedia litteris D & L cum ad supplendum sensus nullus proprior occurrat. Extabat Vicus Sandalarius Regione IV. Via sacra, & frequens erat Librariorum officinis, auctore Gellio lib. 58. *In Sandalario fortè apud Librarios fuimus, cum ibi in multorum hominum cœtu, &c.* Apollinem Sandalarium cognominatum putant ab hoc vico; quod ibi eius statua posita fuerit ab Augusto, referente Suetonio à Victore, & Rufo descripta. Sed non despicienda est contraria ratio, Vicum ipsum ab Apolline nomen sumpsisse, cum aliquæ Apollinis statuæ Sandalijs calceatæ sint, vt celebris illa, quæ & hodie conspicitur in hortis Vaticanis. Sic Vicus Tragædus à simulacro Iouis Tragædi dictus. Vici Sandalarij apud Panuinium sequens inscriptio.

GERMANICO. CAESARE Cos
C.FONTEIO. CAPITONE
SEIAE. FORTVNAE. AVG.
SACR
SEX. FONTEIVS.Ↄ.L.TROPHIMVS
GN.POMPEIVS. GN.L. NICEPHORVS
MAG. VICI
SANDALIARI. REG. IIII
ANNI. XVIII. D.D

CLIVVS. VICTORIAE

SIc dictus ab æde ipsius Deæ, quæ fuit in Palatino. Varro lib. 1. loquens de Porta Romana, seu Romanula à Romulo designata: *Alteram Romanulam, quæ est dicta ab Roma, quæ habet gradus in Naualia ad Volupiæ sacellum; & Porta Romanula instituta est à Romulo in infimo cliuo Victoriæ.* Alexander Donatus cliuum statuit ex descensu Palatini in Circum maximum; Famianus Nardinus in parte altera collis Capitolium versus, auctoritate Iginij, apud Asconium in Pisoniana, qui de ædibus P. Valerij Publicolæ hæc refert: *P. Val. Volesi filio Publicolæ ædium † locum sub Velis, vbi postea fuit ædes Victoriæ ex lege, quam ipse tulit, populum concessisse.* Velia dicebatur pars Collis Palatini alta, & prærupta eminens in forum, hodie sancti Theodori Ecclesiæ imminens.

SEVERI. ET. ANTONINI. AVG. N.N. Seueri, & Antonini Augustorum nostrorum

COlligitur ex hoc titulo, vt diximus in præfatione, vestigium, seu Ichnographiã istam descriptam fuisse Seuero Principe. Namque epitheta; *Dominorum Nostrorum, Cæsarum, Nostrorum, Augustorum, Nostrorum,* quæ passim in lapidibus, & nummis leguntur; vota, dedicationes, seu opera publica, & monumenta viuentium Principum indicant. Interim animaduertimus, hoc ædificium, qualecumque fuerit, è regione Palatini locum habuisse, in cuius valle à meridie, Seuerus ædificauit Septizonium, nec longè Thermas Antoninus eius filius.

NA-

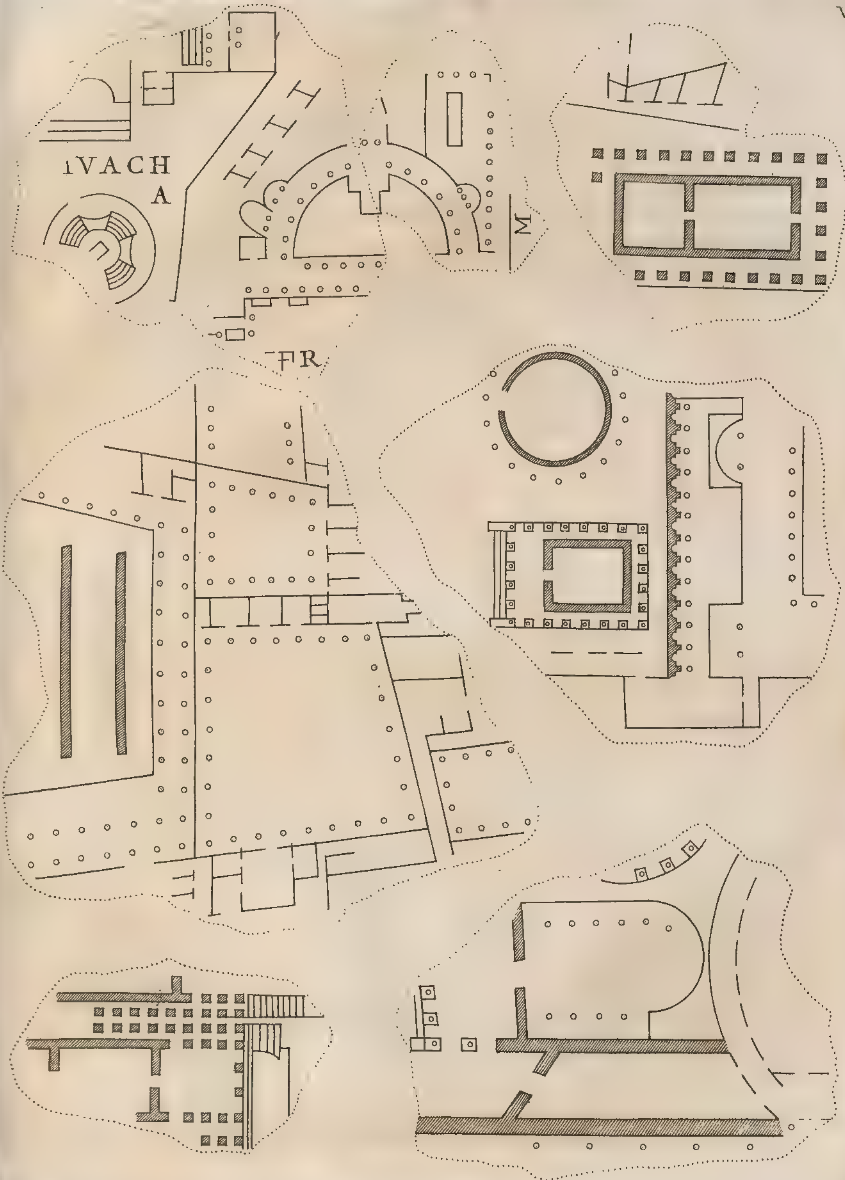
NAVALEM. PER

NAualis quadrata ſtructura conuenit cum Varone nuper citato de Porta Romanula: *Alteram Romanulam, quæ eſt dicta ab Roma, quæ habet gradus in Naualia ad Volupiæ Sacellum, & Porta Romanula inſtituta eſt à Romulo in infimo cliuo Victoriæ, qui locus gradibus in quadraturam formatur.*

BAL. SVRAE. Balneum, ſeu Balineum Suræ

DE hoc Aurelius victor: *Traianus*, inquit, *ob honorem Suræ, cuius ſtudio imperium arripuerat, lauacrum condidit.* Has thermas fuiſſe in Auentino conijcimus ex P. Victore, qui priuata Balnea Traiani in Auentino collocat, vbi domus quoque fuit L. Licinij Suræ ter Conſulis, ſemel ſub Nerua, bis ſub Traiano, vt ex Caſſiodoro, & faſtis. Hic, teſte Dione, ſuis ſumptibus Gymnaſium Populo Romano ædificauit. In veſtigio apparent periſtylia quadrata, & oblonga, & ambulationes, aliaque ad Balneum, & ad palæſtram accommodata.

Vltimum ſine titulo, huius tabulæ fragmentum referri ad Capitolium exiſtimat Andreas Bufalinus veriſimili coniectura ductus: habet enim gradus dupplices primi, & ſecundi cliui, atque in ſumma arce Templum Iouis Capitolini, adiectumque alterum templum Iouis Cuſtodis. Sed hæc eidem Bufalino, alijſque antiquitatis ſtudioſis diligentiùs examinanda relinquimus.

V
ıVACH
A
M
FR

LAVACHR. A. Lauacrum Agrippinæ

AGrippinæ Matris Neronis Lauacrum P. Victor, & Antiquarij constituunt in Viminali, quà collis deflectit in vallem Quirinalem, è conspectu Ecclesiæ sancti Vitalis. Marlianus refert ibi effossa duo Bacchi simulacra, vtraque inscripta IN. H. LAVACR. AGRIPPINAE. Elapsis annis erui vidimus plumbeos, ac testaceos tubos, quibus aqua ducebatur; atque in eiusdem vallis hortis, fontium Nymphæ truncum tenentis hydriam in vlnis. Lauacri reliquias exhibet nostrum vestigium forma rotunda: in medio labrum locatum est. Ad ipsum verò lauacrum per gradus descensus, seu potius ascensus, & aditus datur; nam, vt docet Vitruuius de Balneorum dispositionibus, & partibus: *Primùm eligendus est locus quàm calidissimus, solique expositus*. Vnde Seneca Ep. 86. Scipionis Africani villam describens: *At nunc blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant*. Martialis de Balneo Hetrusci.

Nusquam tam nitidum micat serenum,
Lux ipsa est ibi longior, diesque
Nullo tardius à loco recedit.

Plinius Iun. de Comi delicijs: *Quid Balneum illud, quod plurimus sol complet, & circuit?* & alibi. Inde infertur Balneum Agrippinæ, positum in Valle Quirinali, gradibus, eleuatum fuisse, aptatumque ad recipiendum Solem. Superiori eiusdem collis parte, vbi Templum, & Cœnobium Monialium B. Martyris Laurentij, Thermæ extabant cognomento Olympiadis. Colligitur hinc mulieres propter honestatem, balnea, seu lauacra diuersa à virorum balneis habuisse. In communibus verò thermis mulieres, & viri locis diuersis seiunctim lauabantur, vt ex Varrone l. 3. Analog. Elagabalus viros, & mulieres in balneis misceri permisit: quam licentiam sustulit Seuerus Alexander, vt Lampridius scribit.

Aedificium lauacro proximum, in hemicycli formam curuatur; rectam porticum, & ambulationem in fronte habet, reliquam circularem; piscina esse videtur, locusque natatu aptus, habetque in postico loculos; basim in medio, seu podium, quod oblectamenti causa, in stagnum extenditur. Bases item statuarum in fronte locantur, cum ad Thermarum ornamentum, celeberrimorum Artificum signa ponere moris fuerit, vt de Lysippi statua ab Agrippa in suis Thermis dicata Plinius lib. 35. *Distringentem se à Lysippo factum ante Thermas dicauit mirè gratum Tiberio principi*. Lucianus in descriptione Balnei ab Hyppia Architecto ædificato, in media domo, in qua erant piscinæ, statuas geminas Aesculapij, & Hygiæ, seu Sanitatis memorat; *At media domus, & fastigio excelsissima, & iucundo lumine amœnissima, tres aquæ frigidæ piscinas in se complectitur, lacæno marmore exornata. Sunt etiam in illa statuæ geminæ, ex albo lapide antiqui operis, & artificij; altera quidem Hygiæ, altera verò Aesculapij*. Seneca in eadem Epistola: *Quid cùm ad Balnea Libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum impensæ causa*. Porticus, Stagna, Thermæ simul recensentur à Martiale lib. 5.

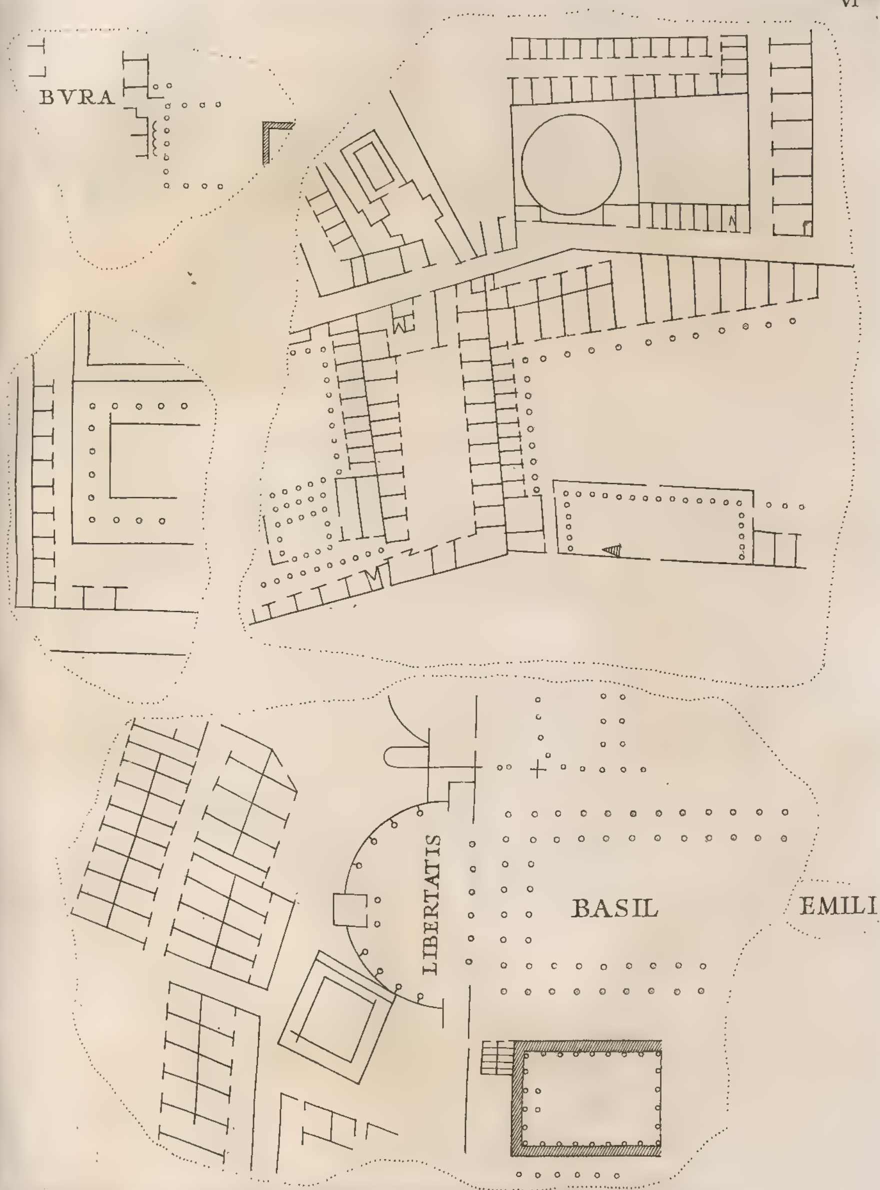
Cam-

Campus, Porticus, Vmbra, Virgo, Thermæ.

Rotundi ambitus veſtigium porticu, columniſque circumductum ædis eſſe, quæ adhuc ſtat inter ripam Tiberis, & Eccleſiam B. Virginis cognomento Coſmedin, titulo Sancti Stephani denominata, exiſtimat Andreas Bufalinus. Hanc marmorea ſtructura, Corinthijſque modulis nobilem Pomponius Lætus Matutæ attribuit, & ex eo Marlianus à Donato relati.

Iuxtà hanc ædem alterum in noſtra tabula veſtigium extat, quod idem Bufalinus eſſe autumat proximi templi Fortunæ Virilis, nunc S. Mariæ Aegyptiacæ nuncupati. Porticu in fronte, lateribus, & poſtico vndique circumducitur; de quo ædificandi genere Vitruuius lib. 3. de ſacrarum ædium compoſitione. Qnamuis autem hoc templum humile, atque ex Albano lapide conſtructū ſit,ob modulorum tamen venuſtatem, & ſymmetriam, Ionici generis exemplar, & canon eſt; vnde peritiores Architecti Ionicas hauſere rationes.

Sequuntur in hac tabula aliorum ædificiorum magnifica veſtigia.

BVRA
LIBERTATIS
BASIL
EMILI

TABVLA VI.

SVBVRA

SVburam Alexander Donatus in ea parte Esquiliarum statuit, vbi nunc recens Subura. Famianus Nardinus in Regione II. Cœlimontana, inter Cælium, & Esquilias; locum indicat ab Ecclesia Diui Petri, & Marcellini, ad Amphitheatrum; idque rationibus firmat. In nostro vestigio Atrium apparet columnis suffultum, ædis opinamur Consulis Stellæ, de quo Statius, & Martialis.

Vel si malueris, prima gradiere Subura,
Atria sunt illic Consulis alta mei.

Refert Suetonius, Cæsarem habitasse primò in Subura, sed modicis ædibus.

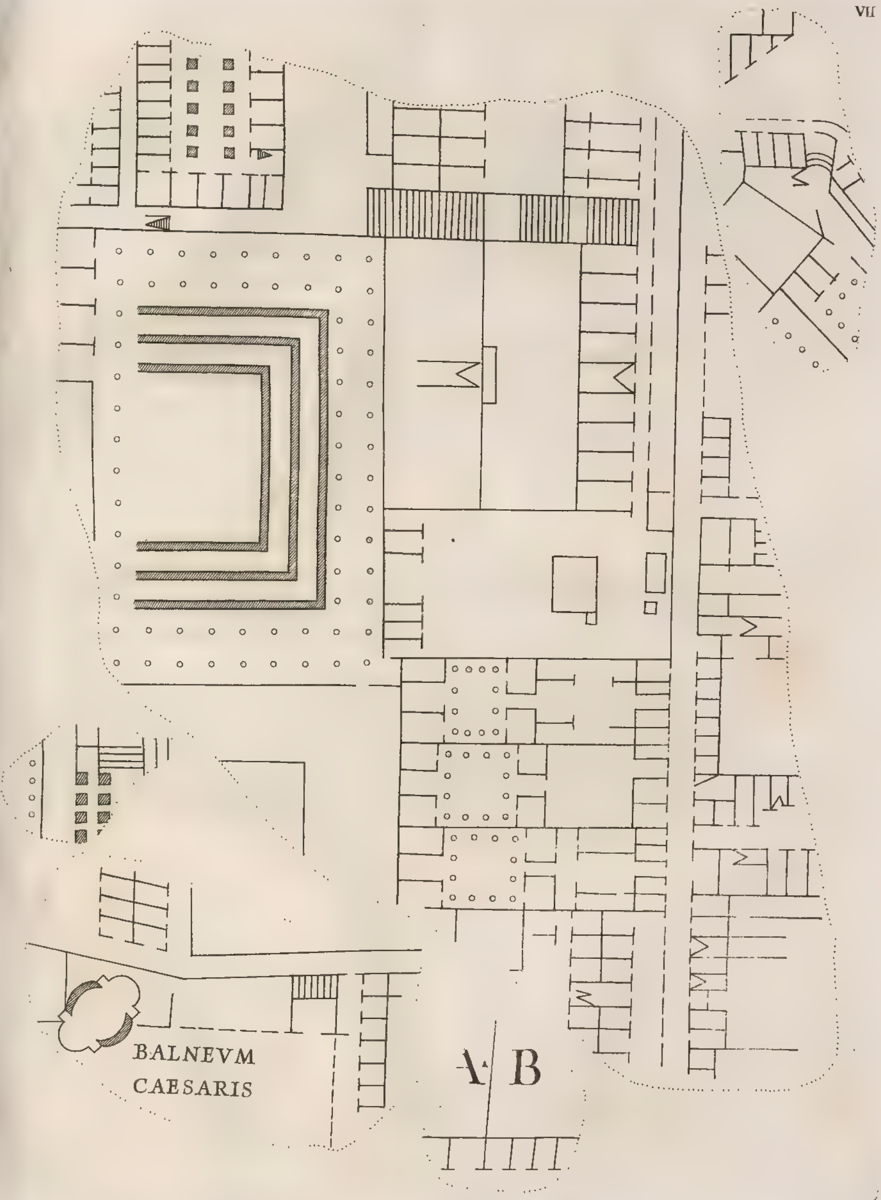
LIBERTATIS. Atrium Libertatis.
BASIL. AEMILI. Basilica Aemilij Pauli.

DE Aede, & Atrio Libertatis in Auentino non semel Liuius, & ibidem P. Victor vtrumque enumerat. Nos de Atrio Libertatis propè forum Cæsaris, & Pauli Basilicam intelligimus ex M. Tullij Epistola ad Atticum, cuius non integro, & obscuro loco magnam lucem affert nostrum vestigium. Hæc Tullius: *Paulus in medio foro Basilicam iam penè texuit ijsdem antiquis columnis; illam autem, quam locauit, facit magnificentissimam. Quid quæris? Nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. Itaque Cæsaris amici, me dico, & Oppium, disrumpatis licet monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, vt forum laxaremus, & vsque ad Atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties sextertium, cum priuatis non poterat transigi minore pecunia.* Loquitur Tullius de refectione Basilicæ, ac de Foro Cæsaris ampliando vsque ad Atrium Libertatis; siue vt Lambini sententia, de Basilica Pauli pertingente ad Atrium Libertatis, quemadmodum ostendit nostrum vestigium. Constat igitur ad Basilicam Aemiliam, & forum Cæsaris stetisse Atrium Libertatis, quod in Auentino tantùm decernit Famianus Nardinus. Animaduertimus Pauli Basilicam sæpiùs instauratam, & refectam præcipuè sub Augusto, ac Tiberio, referentibus Tacito, & Dione; quæ siue laxata, siue perducta, vetus atrium clausit, retinuitque in semet ipsa, religioso titulo, vt ex nostro vestigio satis superque probatur. Basilica Aemilia Inscriptionis Aeneæ fragmento memoratur, quod adseruatur in Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Maximi.

REG· XIIII. IN.
ENOVARI. ID
TIBICI IN
OET. PRIMO. SALVTE
CAESETIO. PROBO. C
ETIAM. ADITVM. PAVLI
MVTEM. SIC. ACCIPIAM
SINT. MAGIS

BAL-

VII

BALNEVM. CAESARIS

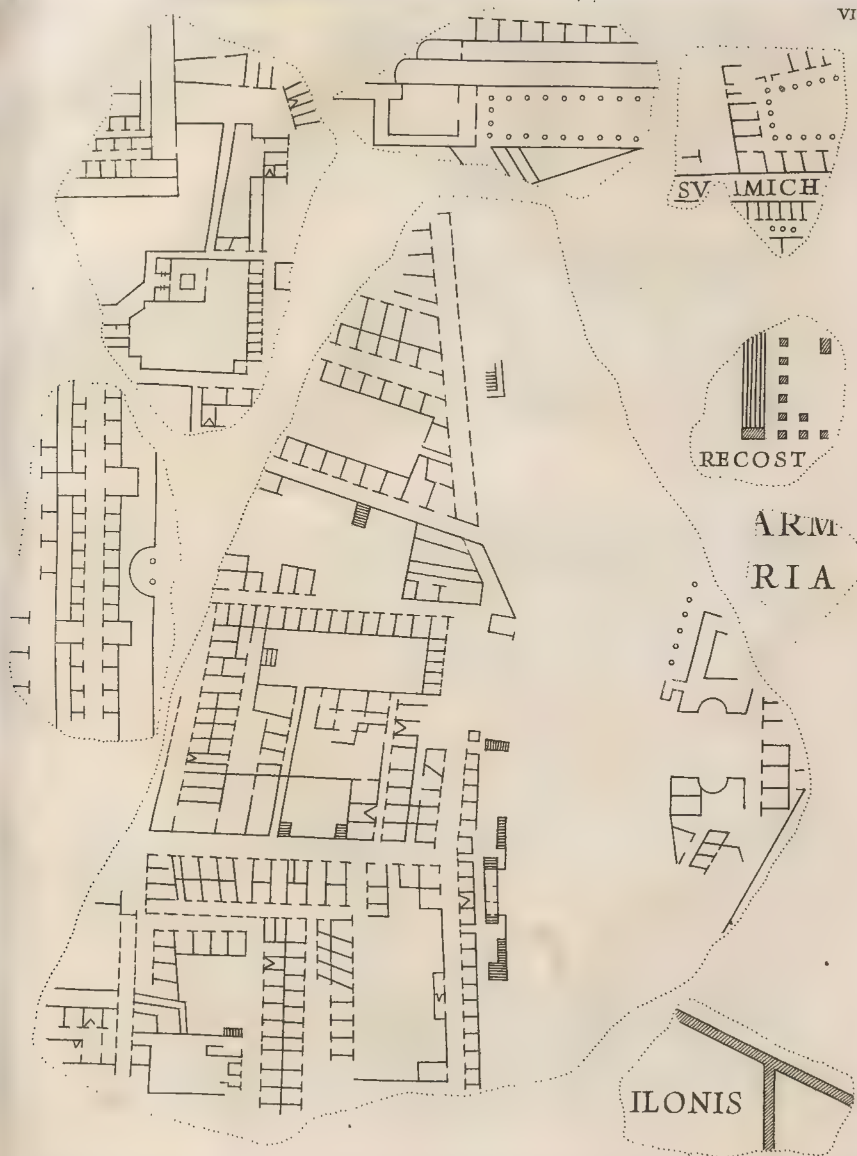
BAlneum Cæſaris Dictatoris, de quo ſanè intelligendus eſt titulus. Sic Domus Cæſaris, Horti Cæſaris, Forum Cæſaris, Ludus Cæſaris, Naualia Cæſaris; quæ cuncta Cæſaris dictatoris ſunt. Balnei ſeu lauacri forma in noſtro veſtigio deſcribitur, ouali circuitione quatuor hemicyclis, ſeu hemispherijs prominentibus. Hemispheria in laconicis ſudationibus deſcribit Vitruuius lib. 5. *Laconicum, ſudationeſque ſunt coniungendæ tepidario, eæque, quam latæ fuerint, tantam altitudinem habeant ad imam curuaturam hemiſpherij, mediumque lumen in hemiſpherio relinquatur.*

Supra Cæſaris balneum è regione tria ex ordine numerantur priuata ædificia, ſiuè priuatæ domus. Singulis patet introitus, quà longa, & recta dirigitur via. In antico cubicula ſunt; ſequitur cauædium, ſiue cohortile ſubdiale primum, inde aliæ ſuccedunt interiores cellæ, indeque cauædium interius, & ſecundum, quod periſtylium eſt cum quadrata porticu, vt ex Vitruuio lib. 6. ex more Græcorum. *Apud Græcos in ædificijs periſtylia duo erant diſpoſita, primum, & ſecundum; hoc interius, & peramplum*: quod & domus interior dicitur à Virgilio, in Priami Regia, eademque penetrale in altera Regia Latini.

Lucus erat tecti medio in penetralibus altis.

Nam vt idem Vitruuius lib. 5. cap. 9. aperti hypæthrique loci viridibus ornabantur: *Media vero ſpatia, quæ erant ſub dio inter porticum, adornanda viridibus videntur.* Interiora verò loca & triclinia non licebat adire niſi familiaribus, & vocatis.

Alterum ſuperius veſtigium Balneo imminens ſubſtructione triplici murorum, & columnatione duplici in fronte, ac lateribus, Septizonij alterius veſtigium eſſe videtur à Seueriano diuerſum, quod ſupra oſtendimus Tabula II. Præter Seuerianum ipſum, aliud Septizonium memoratur in Eſquilijs, eidemque proxima domus natalis Titi, auctore Suetonio: *Natus eſt* (Titus) *Kal. Ianuarij inſigni anno Caiana nece, prope Septizonium.* Antiquarij locant ad Thermas Titianas.

SV
MICH
RECOST
ARM
RIA
ILONIS

SVMICH. Summi Choragij

SVmmum Choragium in deſcriptione Rufi Regione III. Samium pro ſummo corruptè apud Victorem; in Notitia præſtantiſſimum choragium. Noſtro veſtigio conſenſit inſcriptio apud Panuinium, à Pancirolo indicata.

HERCVLI. ET. SILVANO. EX. VOTO
TROPHIMIANVS
AVG. LIB
PRO. SVMMI. CHORAGI
CVM. CHIA. CONIVGE

Choragium locus erat, in quo Tragœdiarum, & Comœdiarum chori exercebantur; & ex eo cuncta ad ludos ſcenicos neceſſaria promebantur, ac propriè ad theatrum pertinebat: quamuis transferatur ad alios etiam ludicros apparatus, vt de templo Veneris, & Romæ intelligit Famianus Nardinus ex Dione. Hadriano reſcripſerat Apollodorus Architectus de ſtructura huius templi. *Sublime illud, & concauum fieri oportere, vt ex loco ſuperiori in ſacram vſque viam inſignior proſpectus eſſet, & magis conſpicuus*. Adnotamus illud ἐκφανέστερον ſublimius, & ex loco ſuperiori, vnde fortaſſis Choragium ſummum, & ſublime:

RECOST. Græcoſtaſis

PAncirolus *Græcoſtaſim, locus eſt, vbi Græcorum, aliarumque nationum legati ſubſiſtebant à Senatu audiendi. A Græcis nomen ſumpſit, etſi alij quoque ibi morarentur.* Varro, *ſub dextra*, inquit, *huius à comitio locus ſubſtructus, vbi nationum ſiſterent legati, qui ad Senatum eſſent miſſi: is Græcoſtaſis appellatur a parte, vt multa*. Dicitur Græcoſtaſis, id eſt Græcorum ſtatio. Hoc ædificium pertinebat ad Regionem VIII. fori Romani; de cuius germano ſitu conſule Nardinum ex Plinio. In noſtro fragmento deſcribitur nobilis ædificij veſtigium, gradibus ſublimis cum porticu, ſeu pronao.

ARM RIA. Armamentaria.

SVpra tabula III. oſtendimus Armamentaria duo: alterum in Eſquilijs: alterum in Regione Cælimontana, caſtris proximum; & plura in vrbe fuiſſe Armamentaria diſcimus ex Herodiano deGallicano. *Iuſſit effringi publicis armamentariis, in quibus pompæ magis inſtrumenta, quam belli aſſeruabantur*.

ILONIS. Cilonis, ſeu Silonis domus.

DE Cilonis, aut Chilonis domo infra tabula X; ſi verò reſtituere libet Silonis, videndus eſt Seneca in Suaſorijs, & Controuerſijs, in quibus plures huius cognominis celebres Declamatores recenſentur ſub Auguſto, ipſiuſque Senecæ ætate. Nos hoc fragmentum pertinere exiſtimamus ad Fabium Cilonem, qui ſub Seuero plurimum gratia, & auctoritate valuit, eiuſque merita deſcribuntur in baſi ſtatuæ in ædibus Eminentiſſimi Cardinalis Maximi.

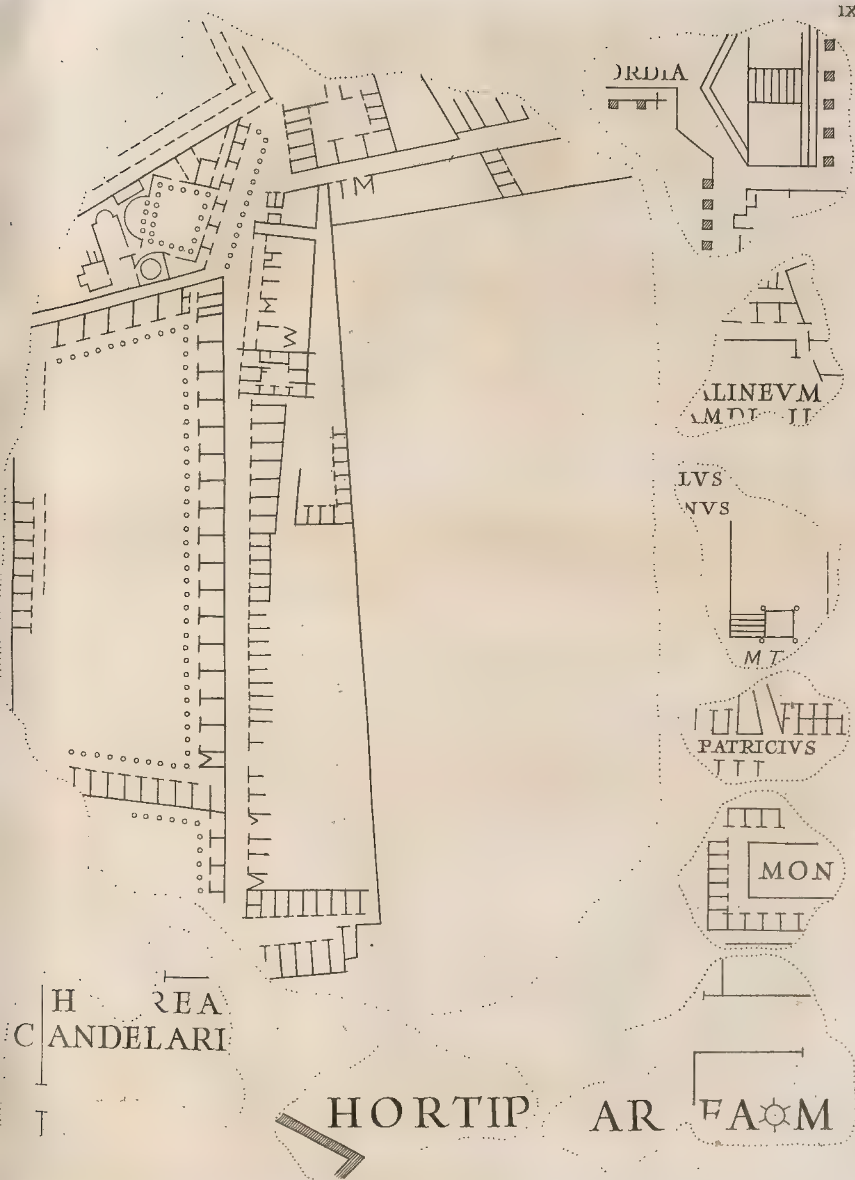
L. FABIO

TABVLA VIII.

L.FABIO. M.F. GAL. CILONI. SEPTI
MINO. C. ATINIO. ACILIANO. LE
PIDO. FVLGINIANO. COS
COMITI. IMP. L. SEPTIMI. SEVERI. PII
PERTINACIS. AVG. ARAB. ADIAB. P.P
SODAL. HADRIANAL. CVR. MIN. LEG
AVG. PR.PR. PROVINC. PANN. ET. MOE
SIAE. SVP. BITHIN. ET. PONT. DVCI. VE
XIL. PER. ITALIAM. EXERCITVS. IMP.
SEVERI. PII. PERTINACIS. AVG. ET. M.
AVRELI. ANTONINI. AVG. PRAEPO
SITO. VEXILLATION. PERINTHI. PER
GENTIB. LEG. AVG. PR PR. PROVIN. GA
LAT. PRAEF. AER. MILITAR. PROCOS. PROV
NARBON. LEG. AVG. LEG. XVI. F.F. PR. VRB.
LEG. PR. PR. PROV. NARB. TRIB. PL. QVAEST
PROV. CRET. CYR. TRIB. MIL. LEG. XI. CL
X. VIR. STLIT. IVDIC. CVR. R.P. NICO
MEDENSIVM. INTERAMNA
TIVM. NARTIVM. ITEM. GRAVI
SCANORVM
TI. CL. AMBRELIANVS. 7. LEG. V
MACEDONICAE. OB. MERITA

Lucio Fabio Marci filio Galerià Ciloni Septi-
mino. Caio Atinio Aciliano Le-
pido Fulginiano Consuli
Comiti Imperatoris Lucij Septimij Seueri Pij
Pertinacis, Augusti Arabici, Adiabenici, Patris Patriæ
Sodali Hadrianali, Curatori Miniciæ, Legato
Augusti, Proprætori Prouinciæ Pannoniæ, & Moë
siæ superioris Bithyniæ, & Ponti, Duci Ve-
xilli per Italiam exercitus Imperatoris
Seueri Pij Pertinacis Augusti, & Marci
Aurelij Antonini Augusti, Præ
posito Vexillationibus Perinthi per-
gentibus, Legato Augusti, Proprætori Prouinciæ Ga-
latiæ, Præfecto Aerarij militaris, Proconsuli Prouinciæ
Narbonensis, Legato Augusti legionis decimæ sextæ Flauiæ Fidelis, Præfecto
Legato Proprætori Prouinciæ Narbonensis Tribuno Plebis, Quæstori (Vrbis
Pròuinciæ Cretæ Cyrenes, Tribuno militum legionis vndecimæ Claudiæ,
Decemuiro stlitibus iudicandis Curatori Reipublicæ Nico-
medensium, Interamna-
tium Nartium item Graui-
scanornm
Tiberius Claudius Ambrelianus Centurio legionis quintæ
Macedonicæ ob merita.

ORDIA

RDIA
ALINEVM
LVS
NVS
MT
PATRICIVS
MON
H REA
C ANDELARI
HORTIP AR FA M

ORDIA. Concordia

AGnoſcit Buſalinus in hoc veſtigio Templum Concordiæ in cliuo Capitolino imminens foro, cuius templi ſtat adhuc porticus octo columnis conſpicua cum titulo. SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. INCENDIO. CONSVMPTVM. REST

BALINEVM. AMPELID. Balineum Ampelidis

IN Regione XIV. Transtyberina à Victore deſcribitur Balineum Ampelidis: Famianus Nardinus ad Portam Septimianam locat, Blondi auctoritate, qui labra, ſeu receptacula duo ſcatentis aquæ ibi ſe vidiſſe teſtatur. Præter clariores Cæſarum Thermas, vt aduertit Donatus, plurimas priuatorum ciuium certum eſt extitiſſe, & plurimas alias ad quæſtum paratas, quæ populum quotidiè lauantem excipiebant. Etenim P. Victor, vt etiam adnotauit Philander, ſupra octingentas agnouit. Plinius lib. 36. *Agrippa gratuita præbita balnea* CLXX. *quæ nunc Romæ ad infinitum numerum creuere*. Vnde in veterum ædificiorum effoſſionibus, Thermarum, & Balineorum rudera frequenter inueniuntur.

PATRICIVS. Vicus Patricius

INter Eſquilias, & Viminalem, vbi nunc ædes ſancti Laurentij in fonte, Diuæ Pudentianæ, & ima pars Hortorum Perettinorum, Vicum Patritium extitiſſe conſentiunt Antiquarij. Feſtus: *Sub Eſquilijs, quod ibi Patricii habitauerunt, iubente Seruio Tullio, vt ſi quid noui molirentur, e locis ſuperioribus opprimerentur*.

MON. Monumentum Comitis Herculis, ſeu Monumenta Mariana.

VIà ſalaria Comitis Herculis extitiſſe monumentum, indicat Suetonius de Veſpaſiano: *Quin & conante quodam originem Flauii generis ad conditores Reatinos, comitemque Herculis, cuius monumentum extat via ſalaria, referre, irriſit vltro*. Marianorum Monumentorum meminit. Vitruuius lib. 3. de Aedium proſpectu Peripteros: *Ad Mariana Honoris, & Virtutis ſine poſtico, à Mutio facta*. Noſtrum veſtigium cum area deſcribit Valerius lib. 2. cap. 5. *In area Marianorum Monumentorum*. de loco non coſtat. Probare nititur Famianus Nardinus Mariana monumenta eſſe trophæa C. Marij de Cimbris, hodie in Capitolio; at illa bina trophæa Marij non ſunt, ſed Traiani Auguſti; extabant in Caſtello Aquæ Martiæ in Eſquilijs, ab eodem Traiano reſtitutæ, eademque referunt Germanorum, Dacorum, & Sarmatarum arma, de quibus Germanico, & Dacico bello Traianus triumphauit. Eorum elegantiſſima ſculptura coæua Columnæ Traianæ, ſatis ipſius Imperatoris ætatem indicat, vt in noſtris notis ad eamdem Columnam nuper editam, etiam auctoritate veterum numiſmatum probatum eſt. Alexander Donatus iure negat illa eſſe Mariana Monumenta: *Equidem vt ibi fuiſſe Trophæa Marij nullo modo dicerem, ita fuiſſe Caſtellum Aquæ tutò affirmarem, Nam vt conſtat ex Frontino, Aqua tam Claudia, quam Martia poſt hortos Pallantianos, qui fuerunt in Eſquiliis, effundebatur*, & paulò poſt: *Ab illo videlicet qui extruxit, aut inſtaurauit, trophæis ornatum*. Poſt Traianum, Aquæductus, Aquæ Martiæ inſtauratos ab Alexandro Seuero, argumento eſt eiuſ-

eſt eiuſdem Imperatoris nummus, qui idem Caſtellum expreſsè refert cum tribus arcubus, ac trophæis. Antiquarij Alexandrinis thermis adſcribunt.

HORREA. CANDELARIA

De Horreis ſupra Tabula prima.

HORTI. P. Horti Pallantiani vel Plautiani

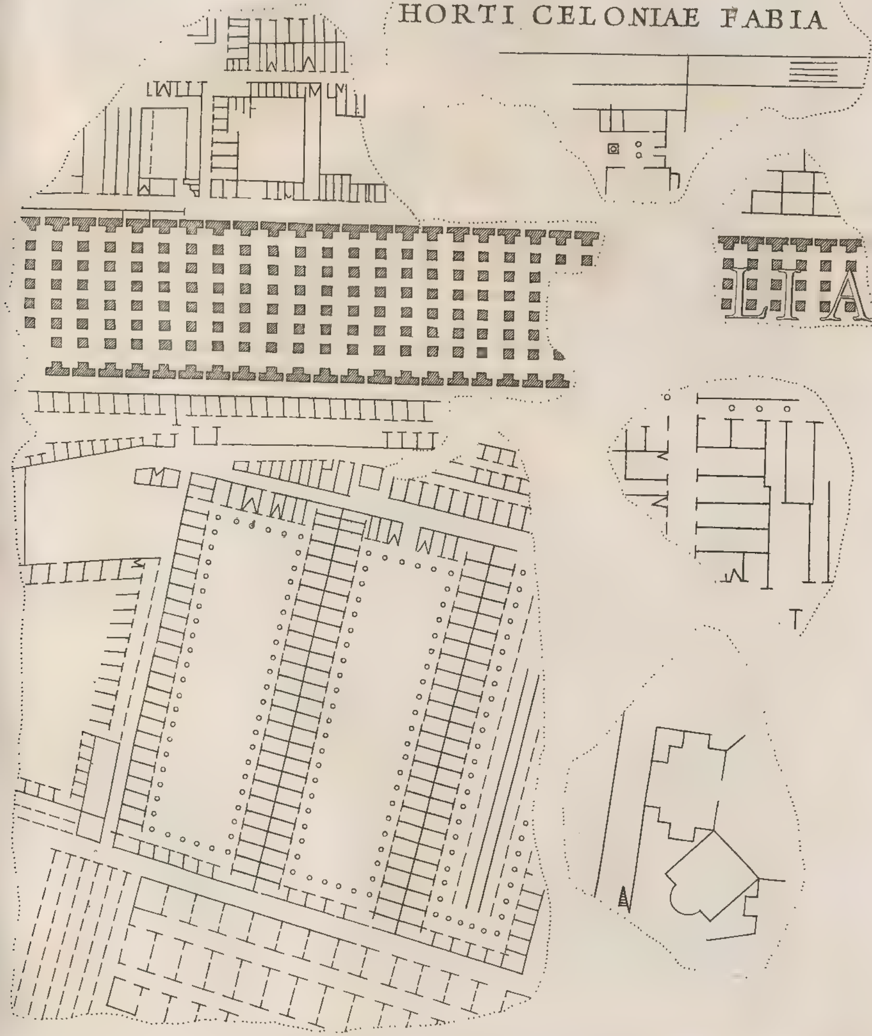
HOrti Pallantiani à Pallante illo ditiſſimo Claudij Liberto: hos ad Portam Neuiam, nunc Maiorem, collocat Donatus: de ipſis Frontinus: *Finiuntur ductus Arcus Claudiæ, & Anienis poſt Hortos Pallantianos, vnde in vſum Vrbis, fiſtulis deducuntur*: P. Victor Regione V. Eſquilina Plancianos vel Plautianos nominat; mutantes, vt inquit Donatus, ſubinde cum Dominis nomen. Plautianus enim multum gratia, & opibus valuit ſub Seuero.

AREA. M: Area Mercurij

NOn longè à Porta Capena, vbi nunc Sancti Cæſarij templum, fuit Aqua Mercurij, quam hauriebant Mercatores, vt abluerent periuria; iuxta Ouidij deſcriptionem in Faſtis. Nardinus propè aquam ipſam collocat eiuſdem Dei aream, & aram enumeratam à Rufo Regione prima Portæ Capenæ: *Area Mercurij cum Ara, ad quam ſacrificant Mercatores*. Areæ ipſius veſtigium quadratum apparet in noſtro fragmento.

SEPT.

x

SEPT. IA Septa Trigaria

A Rufo, & à Victore Septa Trigaria in Regione IX. censentur. Septorum locus erat, in quo aut exercebantur, aut venales exponebantur equi, vt ex Plinio intelligitur in fine Naturalis historiæ; dum inter Italiæ bona, equos vernaculos laudat, nullis aliarum Regionum posthabendos: *Neque equos quidem in Trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto*. Posset hinc aliquis elicere equorum præstantiam à Trigarum curulibus certaminibus: nam Trigaria à Trigarijs Agitatoribus videntur denominata; ac sæpè in area Septorum ludi ab Augustis dati sunt. De Septis infra in hac tabula.

HORTI. CELONI AE. FABIAE

Regione XII. à P. Victore describitur Domus Chilonis; Nardinus putat Magij Chilonis, qui M. Marcellum Athenis confodit, vt ex Valerio Maximo, & Sulpicio apud Ciceronem. Pancirolus in Notitia. *Domum Chilonis legendum est Cilonis*. Fabius Cilo is est, qui Imperante Seuero, bis Vrbi præfuit, vt Dion, Spartianus, & Vulpianus tradunt, cuius & nos vetus elogium, & inscriptionem retulimus tabula VIII. Cognomen verò Fabij conuenit cum titulo nostri vestigij: Celoniæ Fabiæ; Celonia nempè à nomine, seu agnomine Cilonis patris; Fabiæ à cognomine gentilitio. Itaque Fabium Cilonem speciosam domum in vrbe ædificasse, & Celoniam Fabiam hortos suos excultos habuisse comperimus. Cæterum Cilonis, aut Celonis I litera in E mutata, non est nouum in antiquis Inscriptionibus.

LIA. Septa Iulia

Vtrumque fragmentum Septorum faciem ostendit, quorum pilæ equalibus interuallis, simul inuicem, vndequaque respondent; ac septem porticus rectà tendentes componunt. Andreas Busalinus huius ædificij reliquias agnoscit ad viam latam, in substructionibus ædium Aldobrandinarum; etenim super totidem pilis ex Tiburtino lapide ædes ipsæ constructæ sunt, è fundamentis caput eruentibus, quibus Arcus impositos fuisse apparet. Porticus siue ambitus primus viæ latæ conterminus patet latitudine sua palmis 26. & cœteris amplior est; quæ maior latitudo etiam in nostro vestigio perspicua est. Porticus ipsas rectà processisse à Macello, vt vocant Coruorum, ad forum Antonini, tum ex reliquijs, quæ adhuc supersunt, tum ex alijs effossis in molitione vestibuli, & frontis Ecclesiæ Sanctæ Mariæ in via lata, proximarumque ædium constat. Septa locus erat, quo conueniebat populus ad ferenda suffragia in Comitijs. Locum ipsum prius ligneis cancellis Septum, voluit Cæsar marmoreis extruere; Lepidus ædificauit; M. Agrippa absoluit, & exornauit, idemque ab Augusto Septa Iulia cognominauit, vt ex Cicerone epist. ad Atticum, atque ex Dione. Non aduersantur Septa ipsa in Regione Campi Martij, & Citorio proxima, quod ædes Aldobrandinæ pertingant ad Viam latam; nam Agrippa tum vetera septa perfecit, tum noua perduxit, vt bene aduertit Nardinus. Marcus Agrippa plusquam regia, hoc est Romana magnificentia, planiciem vniuersam Martio adiectam insignibus operibus, & monumentis exornauit; Pantheon fecit, Thermas, Hortos, Porticum, Diribitorium; Fontem Aquæ Vir-

gınis

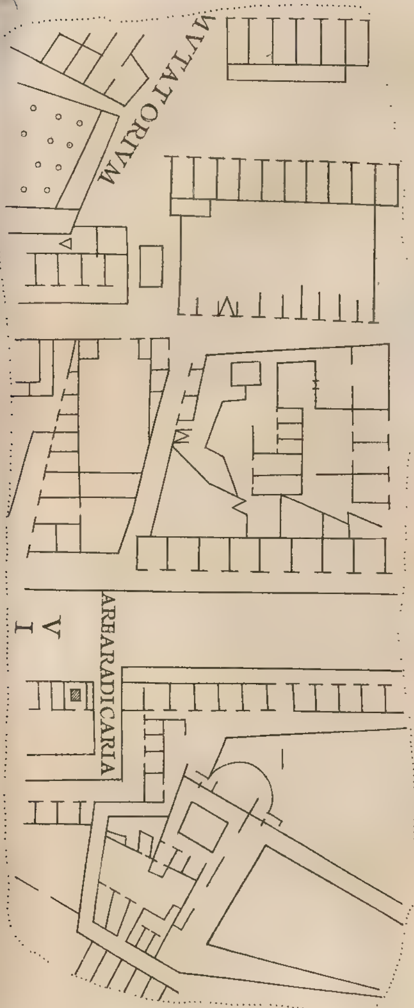
ginis duxit; Septa vetera inſtaurauit; ornauitque, & in planicie Campo Martio proximà, alterum Campum, & altera Septa continuauit. Agrippinorum Septorum locum Nardinus deſignat inter Collegium Romanum, & Capitolium, vbi & nos recognoſcimus noſtrum veſtigium in Aldobrandinis Aedibus. Opinamur tamen Septa Iulia ab Agrippinis non fuiſſe diuerſa, ſemel tantum à Lampridio Septa Agrippæ cognominata, quia M. Agrippa ædificauit; ſic Lampridius in vita Alexandri: *Baſilicam Alexandrinam inſtituerat, inter Campum Martium, & Septa Agrippina*. In Septis conſueuiſſe vendi pretioſas merces colligitur ex Martiale; locus enim erat accommodatus ad eaſdem exponendas, quia tutus, & concluſus in populi frequentia.

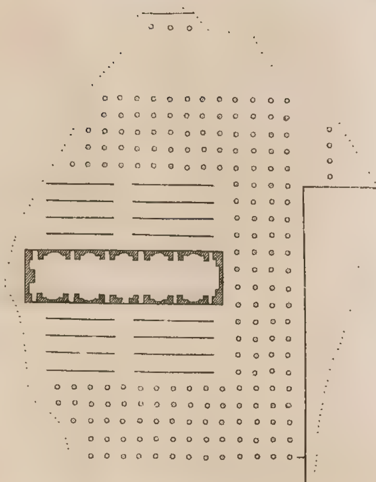
In Septis Mamurra diu, multumque vagatus
Hic vbi Roma ſuas aurea vexat opes.

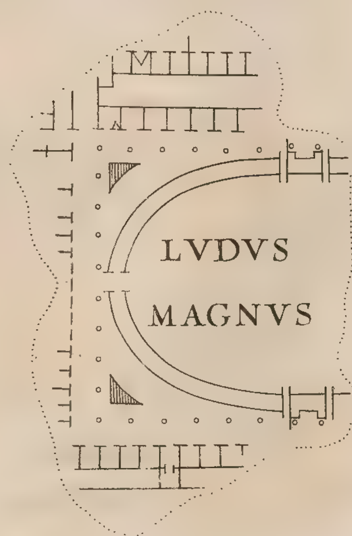
In Area verò Septorum ampliſſima ſpectacula non raró ab Auguſtis data tradit Suetonius in Caligula, Claudio, & Nerone.

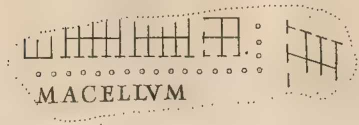
Subſequens fragmentum cum longis periſtylijs tribus adſcribimus ſpecioſis, ac pœnè admirandis ædificijs, quæ ſteterunt ad Campum Agrippæ; ea fuere; Porticus Vipſana; Porticus Polæ eiuſdem Agrippæ Sororis, Porticus Europæ, Porticus Argonautarum, quarum ſitus in incerto ſunt.

MVTA-

MVTATORIVM
AREARADICARIA
V
I

DONAEA

LVDVS
MAGNVS

MACELLVM

MVTATORIVM

IN descriptione Rufi, & Victoris Regione Prima Portæ Capenæ legitur Mutatorium Cæsaris. Placet opinio Francisci Albertini de Mirabilibus nouæ, & veteris Vrbis: *Erant & Mutatoria, vt Mutatorium Cæsaris, quæ erant priuatæ domus Magnorum ad secessum, & delitias, variis picturis, & marmoribus exornatæ.* Athenæus de Persarum delicijs, Reges Persarum, & Parthorum pro anni tempore ædes mutasse refert: *Celeberrimi omnium virorum, ob suas delicias, Persæ primi fuere, quoniam in Susis Reges hyemabant, æstateque degebant in Ecbatanis. Susa ob loci amœnitatem, vocata fuisse scriptum reliquit Aristobolus, vt etiam Chares: est autem Susum græca voce, lilium. Versantur per autumnum in Persepoli, & reliquam totius anni partem in Babylonia.* Romani Imperatores, vltra Palatinas ædes, habuere priuatas domos, ac Thermas, quas pro anni tempore mutabant; vt de Thermis hyemalibus Aureliani scribit Vopiscus: *Thermas Transtyberina Regione Aurelianus facere parauit hyemales, quod aquæ frigidi aëris copia illic deesset.* Nostri etiam Principes cubicula, & ædes mutant; vt Quirinale Palatium dici Mutatorium Pontificum possit, cum ipsi è Vaticano discedentes, in Quirinali per æstatem commorarentur: nunc ob Cœli salubritatem, firma statio & facilis Aulicis, & Vrbanis hominibus, qui Tyberim relinquentes, colles, & proximam collibus planiciem incolunt. Pancirolus: *Mutatorium Cæsaris pro ædificio accipitur, forte pro domo publica, quam Cæsar Pontifex Maximus habitauit. Tranquillus: Habitauit primò (inquit) in Suburra modicis ædibus, post autem Pontificatum maximum, in sacra via domo publica. Mutatorium potest appellari, quòd eam Cæsar mutauerit.* Nardinus Circum esse decernit, qui Caracallæ dicitur è Regione eiusdem Capenæ, Mutatorium appellatum, quòd in ipso celebrarentur ludi, alibi celebrari sueti. Nostrum vestigium locum quadratum designat, cum porticibus, nullamque Circi faciem refert.

DONEA: Adonea, siue Adonidis Aula.

AEdes Palatinæ augustâ magnificentiâ, & amęnissimâ varietate nobiles plurima ædificia continebant; templa, porticus, aulas, thermas, cœnationes, Bibliothecas, viridaria, aliasque peregrinas delicias; quas inter Adonidis hortos ex more Assyriorum, floribus refertos, ipsi Adonidi in florem commutato sacros. Auctor est Philostratus in vita Apollonij de Domitiano loquens: *Postquam Regi alloquendi Apollonio ocium fuit; ij, quibus mandatum fuerat, in Regiam ipsum introduxere. Forte autem Rex cum Palladi nuper sacrificasset, viridi ramo coronatus in Adonidis aula constiterat. Erat autem aula illa hortulis vndique circumdata, & floribus abundabat, quos Assyrij in honorem Adonidis, mysteriorum causa domi plantant.* In nostro vestigio inspicimus multiplices porticus, & ambulationes mirâ columnarum structura dispositas, & in medio Aula, Adonidis, vndique exornata hemicyclis elegantissimè, hortulisque, & areis oblongis ab vtroque latere septa. An hæc illa pellicum dieta, gynæceum, & domicilium fœminarum cum porticu? de qua Plutarchus in Poplicola: *Qui*, inquit, *Capitolij magnificentiam admiratur, si vnam videat in Domitiani domo Porticum, vel Basilicam, vel Balneum, vel Pellicum Dietam.*

At

At cum ſpatiemur in Adonidis Hortis, de ipſius floris nomine vulgatum Ouidij carmen in fine libri x. Metamorphoſeon reſtituendi ſuæ antiquæ, ac genuinæ lectioni, ex Codice manuſcripto Bibliothecæ Vaticanæ nobis ſeſe offert occaſio. Deſcribit Poëta interempti ab Apro Adonidis cruorem in florem purpurei coloris cõuerſum.

---cum flos de ſanguine concolor ortus,
Qualem quæ lento celant ſub cortice granum
Punica ferre ſolent, breuis eſt tamen vſus in illo;
Namque male hærentem, & nimia leuitate caducum
Excutiunt ijdem, qui perflant omnia, venti.

Qui perflant omnia venti? Alius ſenſus eſt, ac pulcherrimum ſanè ænigma; quo Poëta Anemonis floris nomen tacitè deſcribit; qui flos cum nimia ſua leuitate caducus ſit, & à ventorum flatibus facilè excutiatur, ideo dixit Poëta, & nos legimus in antiquo codice.

Excutiunt ijdem, qui præſtant nomina, venti.

Nam ἀνεμώνη Anemone flos eſt Adoneus, & ἄνεμος ventus. Et ſic Venti qui malè hærentem ſua leuitate florem excutiunt, ijdem præſtant, ac dant nomen flori Anemoni.

AREA RADICARIA VI.

Area Radicaria Regione XII. Piſcina publica deſcribitur, in qua, vt exponit Pancirolus, radices vendebantur. VI. Vicus fortè Piſcinæ dictus, vel alius vicus ex plurimis eiuſdem Regionis.

LVDVS MAGNVS

Tarquinius Priſcus Quintus Romanorum Rex, deuictis Latinis, Ludos magnos celebrauit in Circo, qui poſteà dictus eſt Maximus: *Solemnes deinde annui manſere ludi Romani, magnique variè appellati.* Virgilius:

Magnis circenſibus actis

Alius tamen à Circo Maximo Ludus magnus, & diuerſis Regionibus ponendus. Aedificium ouale eſt quadrata porticu concluſum, cui & viæ, & manſiones in quadraturam formatæ pariter hærent. Huius ludi ichnographiam præbet Fuluius Vrſinus ex hoc eodem veſtigio ſua ætate reperto, in libro, cui titulus eſt; *Imagines, & Elogia Virorum Illuſtrium*, eiuſque verba ad explicationem deſcribimus: *Ludi verò matutini, & Ludi Magni (quorum Medici in lapidibus nominantur Eutychus Neronis libertus, & Calpurnius Hilarus) mentionem faciunt P. Victor, & Sex. Rufus in Reg. II. & III. Opinorque gladiatorios fuiſſe ludos, in quibus ſe gladiatores ſolerent exercere; cuiuſmodi is, qui Aemilius dicebatur, ab Horatio deſcribitur in arte Poëtica.*

Sue-

Suetonius in Cæſare: Et formam, qua ludum gladiatorium erat ædificaturus, &c. Ludi autem magni ichnographiam in vetuſtæ Romæ nuper repertis reliquijs ita notatam animaduertimus. Ludi gladiatorij priuati erant ludi, & ſcholæ: hic magnus, & fortè publicus.

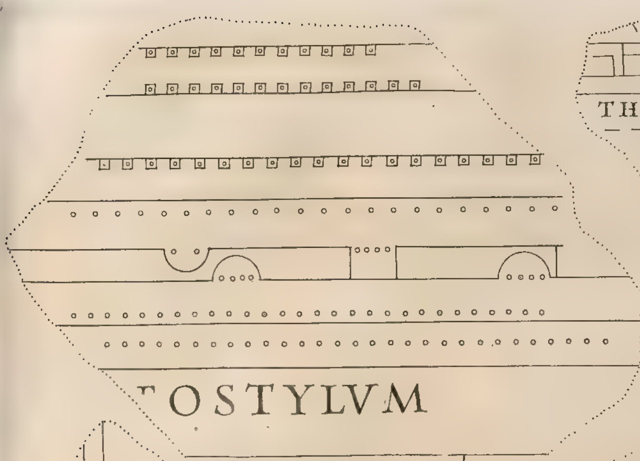
MACELLVM

Liuianum ne, an magnum? pro incomperto eſt. P. Victor Macellum magnum in Eſquilijs Regione V. Liuianum Regione II. Cœlij montis conſtituit. Structura quadrata eſt in longum directa cum porticu, & officinis. Macelli ſcenographiam aſpicimus in nummo Neronis: Porticum habet rectum, in medio tholum rotundum. In macello olera, carnes, cœteraque obſonia vendebantur, vt præter Varronem, & Plutarchum, Plautus in Aulularia.

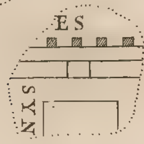
Venio ad Macellum, rogito piſces, indicant
Caros; agninam caram, caram bubulam,
Vitulinam, cetum, porcinam, cara omnia.

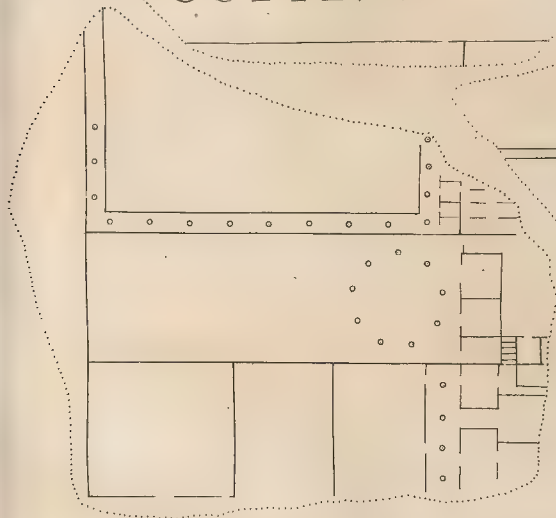
In nummo legitur MAC. AVG. Macellum Auguſti; nec aſſentiendum illis eſt, qui litteram C in G commutant, tituloque corrupto, ædificium Macelli ad auream Neronis domum referunt ac ſi diceret; *Magna Auguſti Domus.*

THEATRVM

OSTYLVM

THEATRV

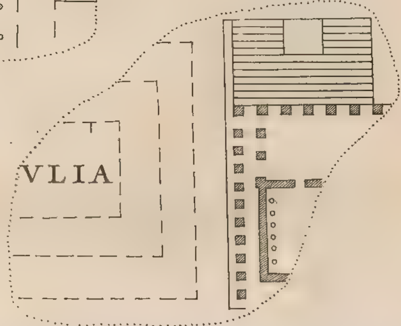

ES
SYN

ANVS

THEATRVM
IARCELLI

VLIA

THEATRVM

TRia in Vrbe celebrantur Theatra; ea fuere Pompeij, Marcelli, Balbi. Theatri Pompeij integrum vestigium habemus infra tabula XV. Marcelli fragmentum in fine huius tabulæ. Consequitur inde, vt hoc primum fragmentum ad Balbi Theatrum referatur. L. Cornelius Balbus vir triumphalis hortatu Augusti, theatrum struxit, cuius sedes incerta est. Tito Principe conflagrasse Theatrum Balbi, & scenam Pompeij, auctor est Dion: *Multa Romæ conflagrauerunt, Theatrum Balbi, scena Pompeij*. Titus instaurauit. Externa theatri curuatura, & hemicyclus columnis, nobili structura fulciebatur; atque elegans, & perampla fuit vniuersa moles, cuius pulpitum, & scena per lineas rectas indicantur in hoc fragmento: quæ infra concinnè in integro Pompeiani theatri vestigio describuntur.

TOSTYLVM. Hecatonstylum.

HEcatonstylon ἑκατόνστυλον hoc est Porticus centum columnarum. Hæc fuit magna, & celebris illa Pompeij Porticus Hecatonstylon dicta ad ipsius Pompeij theatrum. Eusebius in Chronico: *Theatrum Pompeij incensum, & Hecatonstylon*. Centenario numero cum Poëtæ, tum Oratores vtuntur in amplificando. Duplicant etiam centum, & cētum; non quod centenarius numerus sit definitus, sed etiamsi res ipsa centesimū excedat, vt Pompeianæ porticus columnationes rectā procedētes satis indicāt in nostro vestigio, quæ maiori longitudine producebātur. Andreas Busalinus ipsum vestigium refert ad insignes reliquias, quæ durant adhuc in Cœlio, Amphitheatrum versus, & agnoscit murorum strues, & hemicyclos per interualla, descendentes à summitate collis in planiciem, vbi Porticus stetisse autumat. Videtur inde Hecatonstylum in Hostilium, seu Curiam Hostiliam corruptè commutatum. Hemicycli, & muri apparent ad formam nostri vestigij; at columnarum porticusque indicamenta non extant; sed aulæ, cubicula, thermarum, aquæductus, fontes, & nymphæa exhibentur.

VLIA. Iulia

PErtinet fortè hoc vestigium ad Curiam Iuliam, de qua Dion: *Curia vbi congregaretur Senatus, Iulia ab eius nomine dicta apud Comitium, statim ex decreto prius facto, ædificata fuit*. Idem ab Augusto consecratam scribit. *Consecrauit templum Mineruæ, & Calcidicum dictum, & Senatum Iulium factum in honorem Patris sui*. De ipsa Gellius, & Suetonius in Caligula.

Proximum Templi fragmentum Traiani esse confirmat vestigium apud Antonium Labaccum; gradus habet, pronaum, & cellam.

THEATRVM MARCELLI

IN hoc fragmento scenæ porticus, & pulpitum deprehenduntur: ichnographiam integram exhibet Sebastianus Serlius lib. 3. de Architectura, cum qua conferas.

INTELL

AEDE S

INTEL

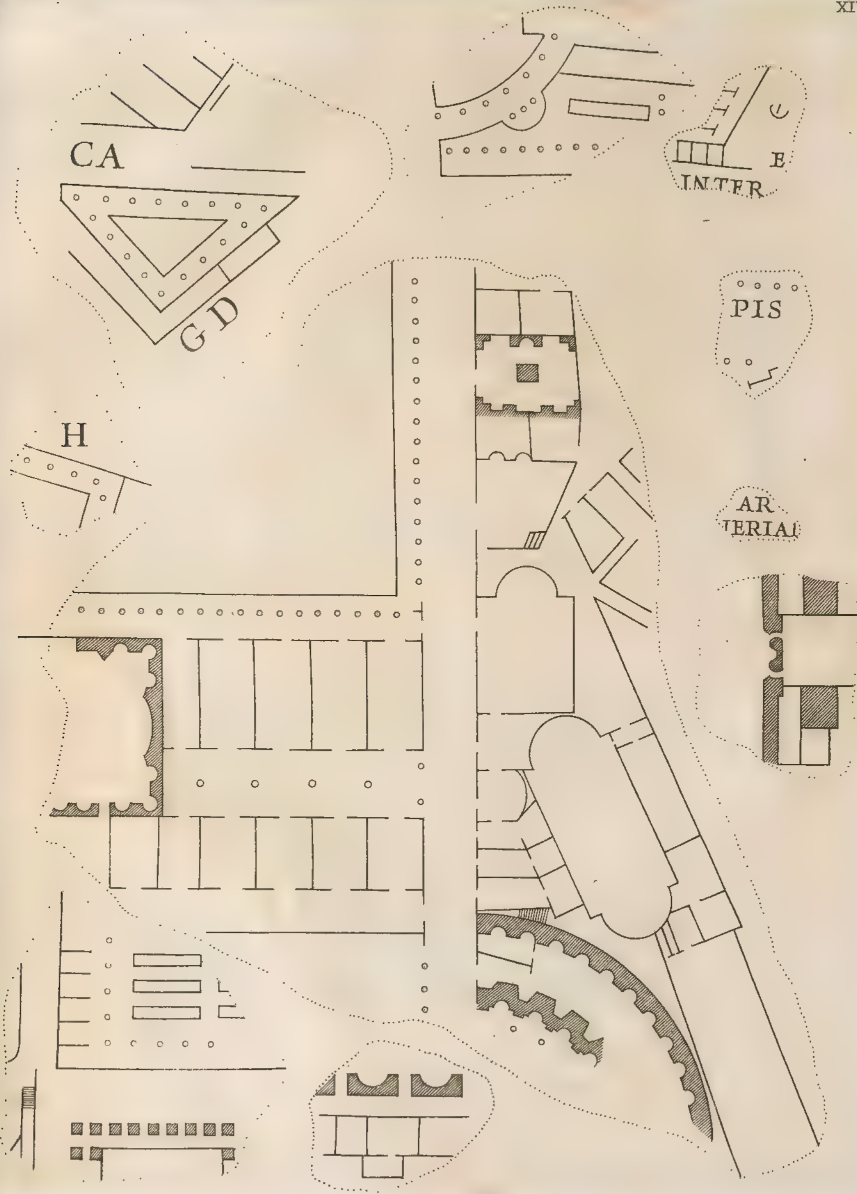
INTEL In Tellure

QVi locus, quodque ædificium fuerit *in Tellure*, non constat. Famianus Nardinus Regione IV. Templum Telluris inquirens in Foro Neruæ, aduertit Seruij verba VIII. Aeneidis: *Carinæ sunt ædificia facta in Carinarum modum, quæ erant intra Templum Telluris*: Probat illud intra non importare quæ in templo sunt, sed templo adiacentia ædificia, quasi infra templum, non in templo. Assentimur Nardino, sed ampliori interpretatione, intra templum Telluris, & in Tellure idem esse, idemque significare credimus ex nostri vestigij titulo, referrique ad exteriora loca. Satis probant acta sancti Gordiani: *Clementianus præcepit ei caput amputari ante Templum in Tellure, corpusque eius proijci ante Palladis ædem*, Anastasius de Diuo Cornelio: *Quem tamen iussit ibi præsentari cum Præfecto Vrbis in Interlude*, emendat Nardinus *in Tellure.* Idem Nardinus templum Telluris statuit ad Forum Neruæ, seu Palladium, vbi nunc ædicula sanctæ Mariæ Angelorum in via Alexandrina, quæ antiquitus tendebat ad Carinas, diuidebatque Regiones viæ sacræ, & Fori Romani: quæ via in nostro vestigio apparet.

AEDES

AEdes duæ, quas proximas videmus, fuerint ne Telluris, & Palladis supra descriptæ, non ausim affirmare, verisimile tamen est vtrique dicatas, cum ex actis sancti Gordiani Templum Telluris à Templo Palladis non longè stetisse ad forum Palladium intelligatur.

Quoad architectonicas rationes; superioris ædis cella ex eurithmia Vitruuiana, parte quarta longior est quam lata, habetque in antis columnas angulares duas. Vitruuius lib. 3. *Prostylos omnia habet quemadmodum in antis columnas angulares duas.* Habet præterea simplices alas, & ambulationes à lateribus, simplicemque porticum in fronte, non obseruato integro ordine, & numero columnarum. Secunda ædes non habet alas à lateribus, nec regulam retinet in pronao, neque in cella; cum sua latitudine longitudinem excedat: Ante gradus vtriusque ædis basis statuæ posita est.

CA
G D
H
INTER
E
PIS
AR
ERIAI

C A. G. D. Caluini Gnei Domitij

VEstigium triangulare ſepulcralis Pyramidis eſſe videtur, columnis ab vnoquoque latere ex ordine, reſpondentibus; vnde interpretamur Gn. Domitij Caluini. Nec intereſt, quod agnomen Caluini ſuperponatur prænomini, & nomini Gn. Domitij in hoc titulo; namque idem accidit in inſcriptionibus numiſmatum Conſularium, RVF. M. LVCILI, nempè M. Lucilius Rufus TRIO. L. LVCRETI ideſt Lucius Lucretius Trio. Gens Domitia, altera Caluinorum, altera Ahenobarborum cognomine vſa fuit, vt ex Suetonio tradit Fuluius Vrſinus: *Gn. Domitius Caluinus, qui Conſul anno DCC.XIII. cum C. Aſinio Pollione fuit, & Imperator ex Hiſpania, de qua Procoſ. triumphauit anno DCC.XII. eſt appelatus:* Domitiorum ſepulcrum fuit in Colle Hortulorum, in quo Neronis reliquiæ, & cineres conditæ fuerunt. Suetonius in eius vita: *Ecloge, & Alexandra nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt, quod proſpicitur è Campo Martio, impoſitum Colle Hortulorum. In eo monumento ſolium Porphiretici marmoris, ſuperſtante Lunenſi ara, circumſeptum eſt lapide Thaſio.* Hoc monumentum ſtatuunt Antiquarij ad Portam Flaminiam, vbi Eccleſia Sanctæ Mariæ de populo. Sed Domitius Nero ex Ahenobarbis diuerſum fortè à Caluinis habuit monumentum; quod in alia parte Campi Martij, vel in alio vrbi proximo loco credibile eſt extitiſſe. Inter nobilia Gentis Domitiæ ædificia, quæ Romæ in Hortis extabant, Auiarij Domitiorũ exiguum quidẽ, ſed lepidum, atque elegans monumentũ habemus in antiqua rotunda, marmorea vrnula, in qua Philomela, ſeu Luſcinia tumulata fuit, cum iocoſa inſcriptione. Adſeruatur in Bibliotheca Eminentiſſimi Cardinalis Maximi; & nos leuioribus, ac mitioribus Muſis hic damus.

DIS AVIBVS
LVSCINIAE. PHILVMENAE. EX. AVIARIO. DOMITIOR
SELECTAE. VERSICOLORI. PVLCERRIMAE. CANTRICI
SVAVISS. OMNIB. GRATIIS. AD. DIGITVM. PIPILLANTI
IN. POCVLO. MVRRHINO. CAPVT. ABLVENTI
INFELICITER. SVMMERSAE. HEV. MISELLA
AVICVLA. HINC. INDE. VOLITABAS. TOTA
GARRVLA. TOTA. FESTIVA. LATITAS. MODO
INTER. PVLLA. LEPTYNIS. LOCVLAMENTA
IMPLVMIS. FRIGIDVLA. CLAVSIS. OCELLIS
LICINIA. PHILVMENA. DELICIAE. SVAE
QVAM. IN. SINV. PASTILLIS. ALEBAT
IN. PROPRIO. CVBICVLO. ALVMNAE. KARISS
LACRVMANS. POS
HAVE. AVIS. IOCVNDISSIMA. QVAE. MIHI. VOLANS
OBVIA. BLANDO. PERSONANS. ROSTELLO. SALVE
TOTIES. CECINISTI. CAVE. AVIS. AVIA. AVERNA
VALE. ET. VOLA. PER. ELISIVM
IN. CAVEA. PICTA. SALTANS. QVAE. DVLCE. CANEBAT
MVTA. TENEBROSA. NVNC. IACET. IN. CAVEA

INTER

INTER. Intermontium. Inter Aggeres, vel inter Lignarios.

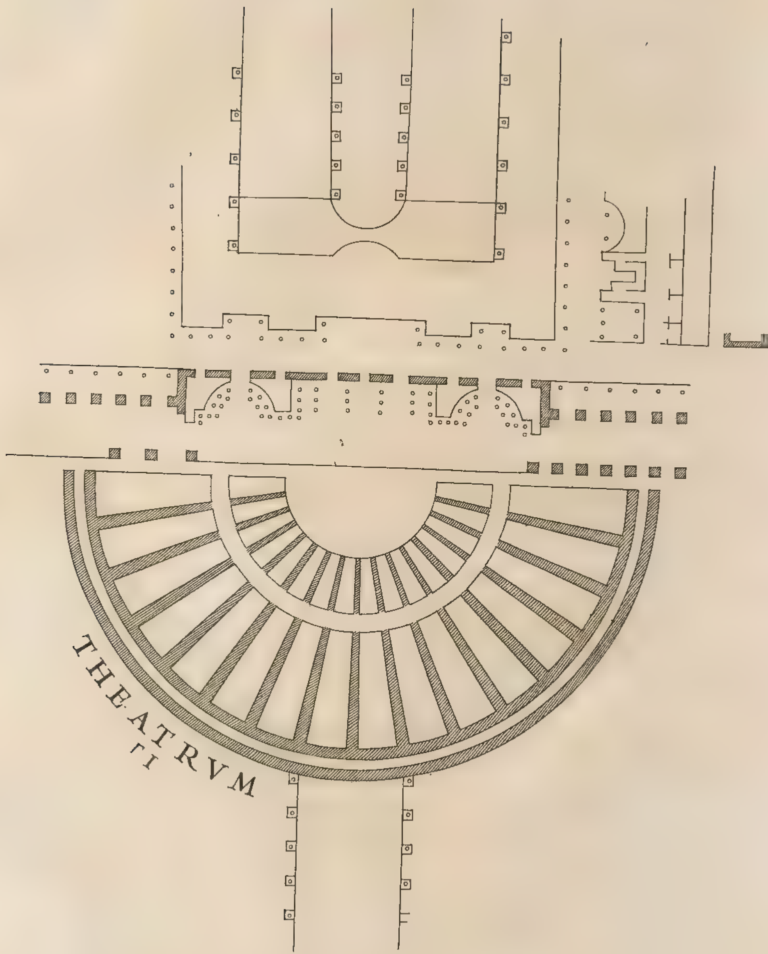
PIS. Templum, ſeu ædes Opis in Capitolio.

AR. LERIA I. Area Valeriana, vel Arcus Valeriani.

A Publio Victore Regione IX. ponitur ſtatua Valeriana: fortè in hac area.

Magni Auguſtique ædificij, ſine titulo, ſuccedit veſtigium; in quo gymnaſium & Porticus cum ambulationibus; Balineum à ſiniſtra loculis, & pilis exornatum, in cuius medio labri baſis quadrata. Hinc magnifica cubicula, cum quibus Aula, ſeu Muſæum, pilis pariter, & loculis excultum. Inde Pinacotheca oblonga, ab vno, alteroue capite, hemicyclis curuata; aliaque, mira ſtructura diſpoſita. Hìc referre libet Regiam Alexandriæ Aegypti deſcriptam à Strabone. *Vrbis publica fana pulcherrima, & Regias, quæ quartam tertiamque totius ambitus partem occupant. Pars etiam Regiarum eſt Muſæum, quod deambulationem habet, & exedram, & maximam domum, in qua Cenaculum eſt eorum, qui Muſæi conſortes ſunt,*

THEA-

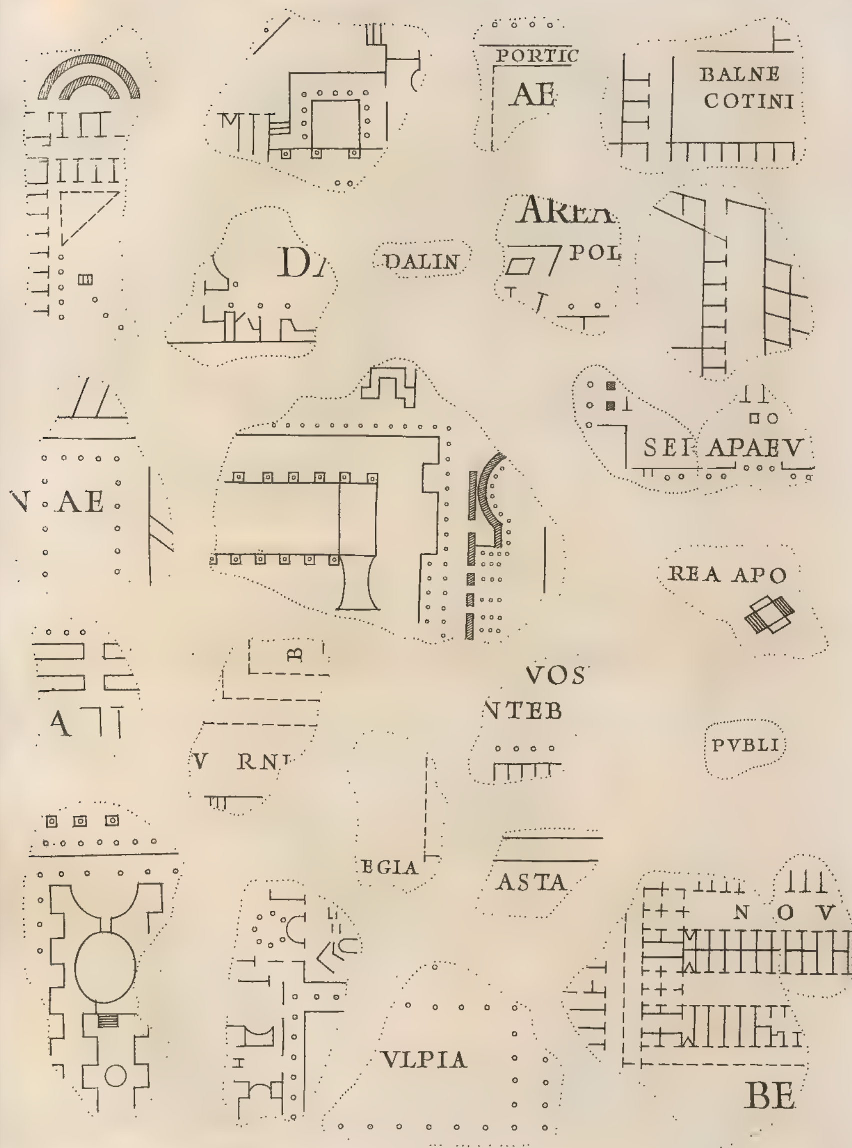

THEATRVM

THEATRVM... EI Theatrum Pompeij

EN Pompeiani Theatri integrum veſtigium. Spectatorum cuneos aſpice, & circulares gradationes; in quarum centro orcheſtra. Orcheſtram rectilinea diuidit ſcena, quæ frons theatri eſt: in cornibus hinc inde porticus. Daniel Barbarus in Vitruuium lib. 5. cap. 6. *Ab ſcena ad theatri cornua erant porticus, ſed non ita continui vt cornua theatri tangerent, quamuis in aliquibus veſtigijs videtur; ſed erant tamquam alæ; & pteromata ipſius ſcenæ.* Aula Regia in medio cum valuis, & aperitionibus, per quas Actores exibant in ſcenam. Dextra, ac ſiniſtra Regiæ hemicycli, ſeu nichij, in quibus etiam valuæ, & aperitiones ſtructura magnifica columnarum. Vitruuius eodem libro: *Ipſæ autem ſcenæ ſuas habent rationes explicatas, ita vti mediæ valuæ ornatus habeant Aulæ Regiæ, dextrà, ac ſiniſtra hoſpitalia, ſecundum autem ea ſpatia adornatus comparata; quæ loca Græci περιάκτους dicunt ab eo quod machinæ ſunt in his locis verſatiles trigonos habentes:* Vbi Daniel Barbarus: *Valuæ mediæ, quæ medio cuneo, è quinque ſcenæ attributis reſpondent, ab ornamentis, & amplitudine, quam habent Regiæ dicebantur. Vtrinque aliæ portæ erant concharum modo, quas nichios dicimus: ita pro fronte ſcenæ tres erant aperitiones, ante quas in ſingulis machinæ erant collocatæ.* Poſt ſcenam porticus, & ambulationes extant, de quibus idem Vitruuius cap. 9. *Poſt ſcenam porticus ſunt conſtituendæ, vti cum imbres repentini ludos interpellauerint, habeat populus quò ſe recipiat ex theatro, Choragiaque laxamentum habeant ad Chorum parandum, vt ſunt Porticus Pompeianæ.*

Pompeius deuicto Mitridate, Romam reuerſus theatrum ſtruxit expreſſum è Mitilenæo, vt inquit Plutarchus; grandius tamen, & pulchrius. Scribit Dion ædificatum fuiſſe non à Pompeio, ſed à Liberto eius Demetrio, nomenque ad Pompeium retuliſſe, ne malè audiret, quod Libertus tantum pecuniæ collegiſſet, vnde tantos ſumptus facere poſſet. Sufficiebat largè hoc theatrum, teſte Plinio, quadraginta hominum millibus, habebatque exiguo diſſitas interuallo, Pompeij Porticum, Regiam, ſeu Baſilicam, & Curiam, vt benè aduertit Alexander Donatus. Theatri curua pars, ſpectatorumque cunei à Campo Floræ tendebant, ſe ſeque inclinabant à meridie viam Clauariorum verſus, vt & hodie in Vrſinarum ædium ſtabulis fornicum deſcendentium circulariter ad orcheſtram, reliquiæ ſpectantur: quas Bufalinus exhibet cum integra theatri deſcriptione in ſua recentis Vrbis Ichnographia. A Cuneorum, & gradationum fronte ſcena vergebat ad Eccleſiam Sancti Caroli ad Catinarios. Quare Porticus, quæ ſtetit à tergo ſcenæ, vt inquit Donatus, propinquior Cico-Flaminio, & Capitolio fuit. Alia verò Porticus, quam etiam à tergo circularis curuaturæ theatri aſpicimus in noſtro veſtigio, rectà tendebat verſus Campum floræ. In eodem Theatro ludos dedit Nero, totumque inaurauit, vt oſtenderet Tiridati Arſacidi Regi Armenorum. *Totum*, inquit Dion, *Theatrum intus cum ſcena inaurauit, auro etiam ornatis quæ intromittebantur, extenſis ſupra velis, quæ ſtellis aureis diſtinguebantur. Quare ille ludorum dies aureus nominatus eſt.* Multa, egregiaque fuere in eo theatro ornamenta. Plinius: *Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles forma poſuit effigies, ob id diligentius magnorum Artificum ingenijs elaboratas.* Fuere quoque Gentium, & Nationum in ipſo ſimulacra, vt ex Suetonio, & Plinio.

PORTI-

PORTIC
AE
BALNE
COTINI
AREA
POL
DALIN
D
SEI
APAEV
AE
REA APO
VOS
NTEB
PVBLI
A
V RN
EGIA
ASTA
N O V
VLPIA
BE

PORTICVS. AE Porticus Aemilia

ALiquot Porticus columnæ ſuperſunt in fragmento. Liuius Decade 4. *Aedilitas inſignis eo anno fuit M. Aemilij Lepidi, &c. Porticum vnam extra Portam Trigeminam Emporio ad Tyberim adiecto, alteram ad Portam Fontinalem ad Martis aram, quo in campos iter eſſet, perduxerunt*. Alexander Donatus Trigeminam Portam nunc Sancti Pauli, ad eum locum, vbi & hodie ſita eſt, translatam ab Imperatore Claudio, probat ex commentario, Elidis Grammatici veteris, apud Gellium, in quo ſcriptum erat: *Auentinum antea, ſicuti diximus, extra pomoerium excluſum; poſt auctore D. Claudio, receptum, & intra pomœrij fines obſeruatum*. Vnde ante Claudium, ſtatuit Donatus, eamdem Trigeminam ad Scholam Græcam, vbi nunc templum Sanctæ Mariæ in Coſmedin. Quam ſententiã ex Liuio, & Dionyſio, alijſque refellere nititur Nardinus lib. 1. cap. 5. Fortè Claudius vniuerſum Auentinum clauſit, quem antea Ancus Rex in ciuitatem comprehenderat. Pomœrium auxit Auguſtus; ac Tiberij æuo, certum eſt Auentinum intra ambitum Vrbis fuiſſe comprehenſum. Ad cuius argumentũ addimus nobilem Arcum in Vrbe à Plebe Vrbana Germanico, & Druſo dicatum; cuius veſtigia, paucis ab hinc annis, effoſſa ſunt ad Tyberim, in ſubiecto cliuo, ac planicie; quà Templum Diuæ Sabinæ, & horti Dominicanæ familiæ eminent in colle; cuius Arcus inſignes inſcriptiones in Aedibus Eminentiſſimi Cardinalis Maximi, adſeruatas hic tranſcribimus.

PLEPS. VRBANA. QVINQVE. ET
TRIGINTA. TRIBVVM
DRVSO. CAESARI. TI. AVG. F
DIVI. AVGVSTI. N
DIVI. IVLII. PRONEPOTI
PONTIFICI. AVGVRI. SODAL. AVGVSTAL
COS. ITERVM. TRIBVNIC. POTEST. ITER
AERE CONLATO

PLEPS. VRBANA. QVINQVE. ET
TRIGINTA. TRIBVVM
GERMANICO. CAESARI
TI. AVGVSTI. F
DIVI. AVGVSTI. N
AVGVRI. FLAMINI. AVGVSTALI
COS. ITERVM. IMP. ITERVM
AERE CONLATO

BALNEA. COTINI. Cotini priuata Balnea

AREA. POL. Area Pollucis, de qua in ſequentibus

PVBLI. Villa Publica, ſeu Vicus Publicius

NAE. Fortunæ, ſeu Dianæ templum

AREA. APO. Area Apollinis

NOn ſolum ante Deorum Templa, Areæ à Dijs cognomina ſumebant, ſed aliquæ erant in Vrbe Areæ cum aris Dijs ſacræ, vt tabula IX. Area Mercurij

cum

cum ara à Rufo deſcripta, Regione prima Portæ Capenæ; & in hac tabula expreſſas habemus Areas Pollucis, & Apollinis cum aris: hæc verò gradibus ſublimis conſpicitur.

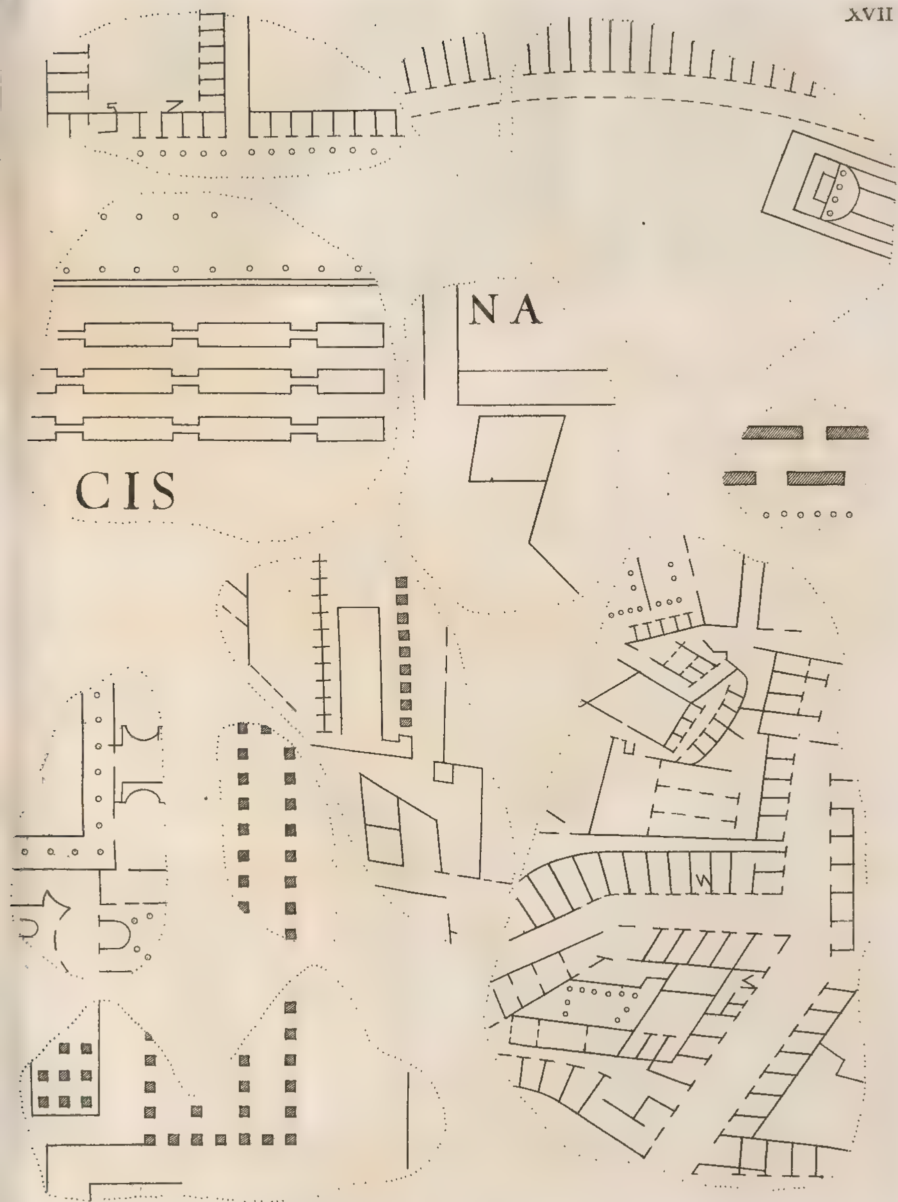
Area cum ara in Quirinali ab Imperatore Domitiano dedicata fuit, cippis, ſeu cancellis ferreis clauſa; cuius inſcriptio tiburtini lapidis è fundamentis Eccleſiæ Sancti Andreæ Soc. Ieſu, Pontificatu Vrbani VIII. eruta fuit.

HAEC. AREA. INTRA. HANCCE
DEFINITIONEM. CIPPORVM
CLAVSA. VERIBVS. ET. ARA. QVAE
EST. INFERIVS. DEDICATA. EST. AB
IMP. CAESARE. DOMITIANO. AVG.
GERMANICO. EX. VOTO. SVSCEPTO
QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC
REDDITVM. INCENDIORVM
ARCENDORVM. CAVSA

Verubus ſanè clauſa, ne cui liceret infra illos terminos ædificium extruere, manere, negotiari, vt ex alia inſcriptione in Manutij Ortographia.

VRNI. Templum Saturni.
REGIA. Regia Numæ ſiue Pontificis
VLPIA. Baſilica Vulpia
NOVA. Fortè via noua

FRagmentum ſine titulo, Viæ nouæ aduerſum, Porticibus ambitur, in cuius medio oualis area, ſupra quam hemicyclus, nulli priuato vſui ædificium aptum videtur. Perſimilem Ichnographiam Serlius exhibet lib. 3. de Architectura, ex reliquijs, quæ ſuperſunt apud Pompeij Theatrum, à Campo Floræ ad ſepta Iudæorum, ſiuè Porticus ſit, ſiue Pompeiana Curia.

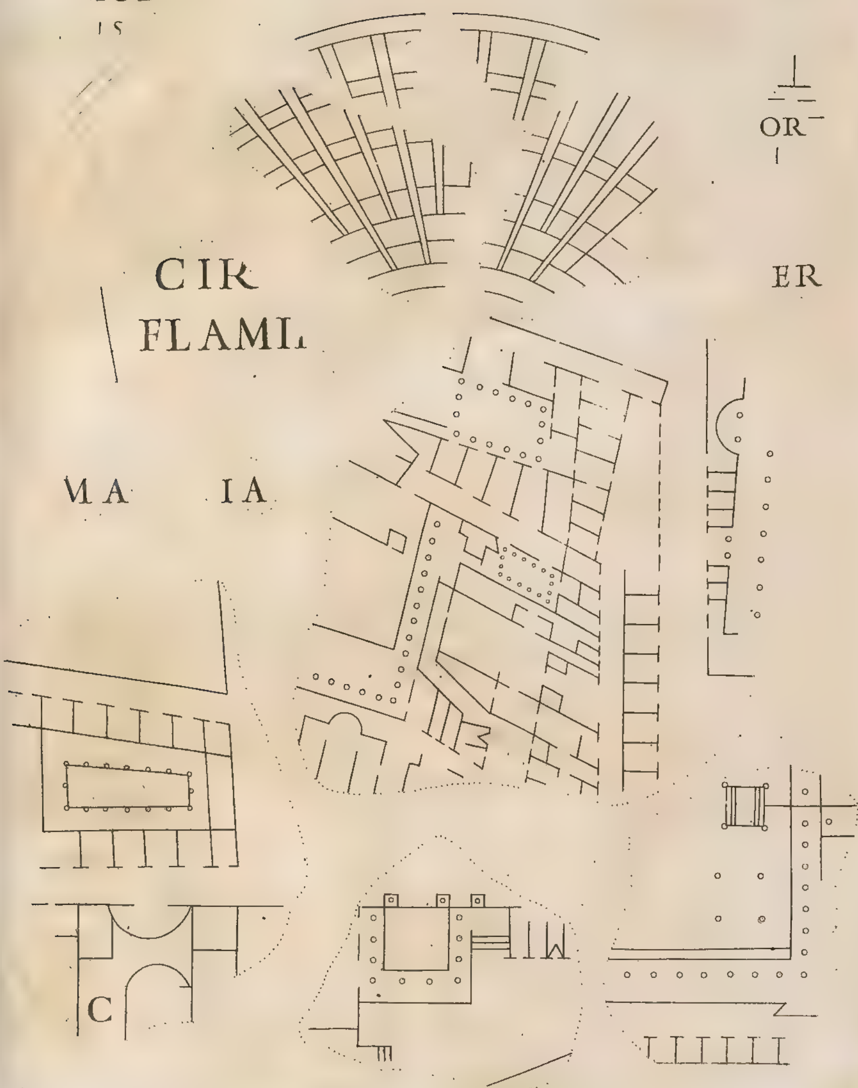

NA
CIS

CIS. Cifternæ

IN noftro veftigio ad regulam Vitruuij, Cifternæ defcriptæ funt triplici ordine conftructæ, quorum quilibet quatuor, feu plures videtur habere cifternas, interiectis cuniculis, connexas; vt percolationibus de vno in aliud receptaculum, puriores, & falubriores aquæ redderentur. Vitruuius lib.8. cap.7. cum loquitur de aquis ducendis à fuperioribus locis: *Ea autem loca fi duplicia, aut triplicia facta fuerint, vti percolationibus aquæ tranfmutari poffint, multo falubriorem eius vfum efficient; limus enim cum habuerit quò fubfidat, limpidior aqua fiet, & fine odoribus conferuabit fpiritum.*

Proximum è regione veftigij fragmentũ indicat Cifternas Titianas (vulgò *le fette fale*) in quibus continebantur aquæ ad vfus Thermarum Imperatoris Titi in Efquilijs. Nouem funt Cifternæ cum aperitionibus obliquis de vna in aliam; quarum ichnographiam integrã, & rationes cognofces apud Serlium in libro de Architectura.

ATR
RA
MCE
IS
IIAE
OR
CIR
FLAMI
ER
MA
IA
C

ATR. Amphitheatrum

AMphitheatri Flauij veſtigium. Deſcribuntur Porticus ab exteriori ambitu vſque ad arenam præcinctam ouali forma. Porticus ipſas interſecant ſcalarum aditus, per quos aſcendebatur ad cuneos, & ſubſellia. Super Porticibus cunei, & ſedilia ſpectatorum, eadem forma per decliue deſcendebant à ſummo vſque ad arenam, vbi gladiatorij ludi edebantur. Ex dignitate verò ſedendi gradus diſtributi erant; ita vt Senatores in orcheſtra, hoc eſt in vltimo circuitu ad arenam, quæ ſatis in noſtro veſtigio apparet. Proximi orcheſtræ cunei dicebantur Equeſtria, in quibus ſedebant Equites. Tertia loca populo adſignata Popularia dicebantur, quæ fuſius vide apud Lipſium lib. de Amphitheatro.

Non pigeat hìc inſcriptionem veterem aduertere, quæ Amphitheatri Flauij Architecto adſcribitur, elapſis annis reperta, erutaque ex Cœmeterio Diuæ Agnetis, via Nomentana, iam pridem apud Felicem Rondeninam Antiquitatum ſtudioſiſſimam matronam, & à Ioanne Seuerano in Roma ſubterranea Boſſij relata.

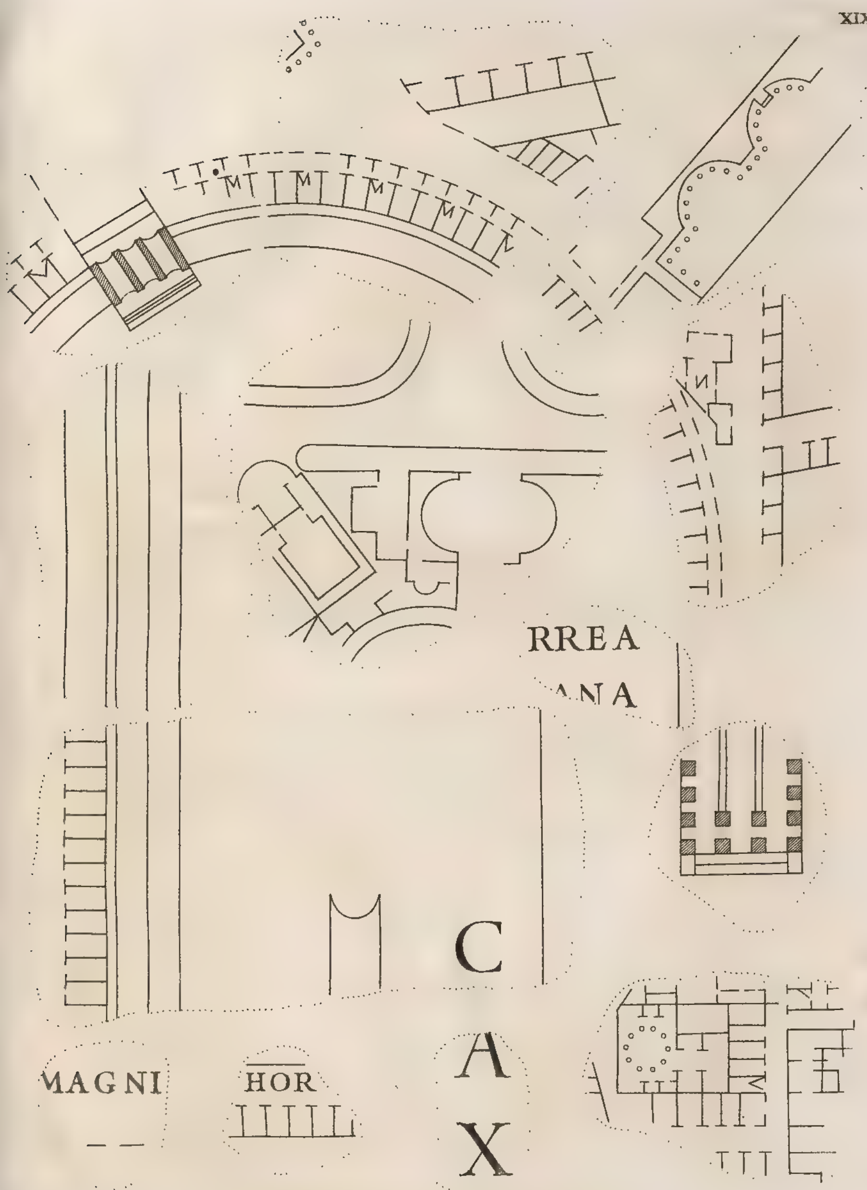
SIC. PREMIA. SERVAS. VESPASIANE. DIRE
CIVITAS. VBI. GLORIE. TVE. AVTORI
PREMIATVS. ES. MORTE. GAVDENTI. LETARE
PROMISIT. ISTE. DAT. KRISTVS. OMNIA. TIBI
QVI. ALIVM. PARAVIT. THEATRVM. IN. CELO

Non ſpuria, neque recens inſcriptio eſt, ſed orthographia, & characteres longè ſequiorem Veſpaſiano Auguſto, ætatem indicant; nec in ipſa Amphitheatri, ſed Theatri mentio habetur.

CIR. Circus

FLAMI. Flaminius

DEeſt veſtigium vniuerſum cum magna tam præclari ædificij iactura, de quo Donatus, & Nardinus ſcripſere.

RREA
ANA
C
A
X
MAGNI
HOR

IN fine huius Tabulæ prægrandibus literis titulum habemus, qui Circum Maximum notat.

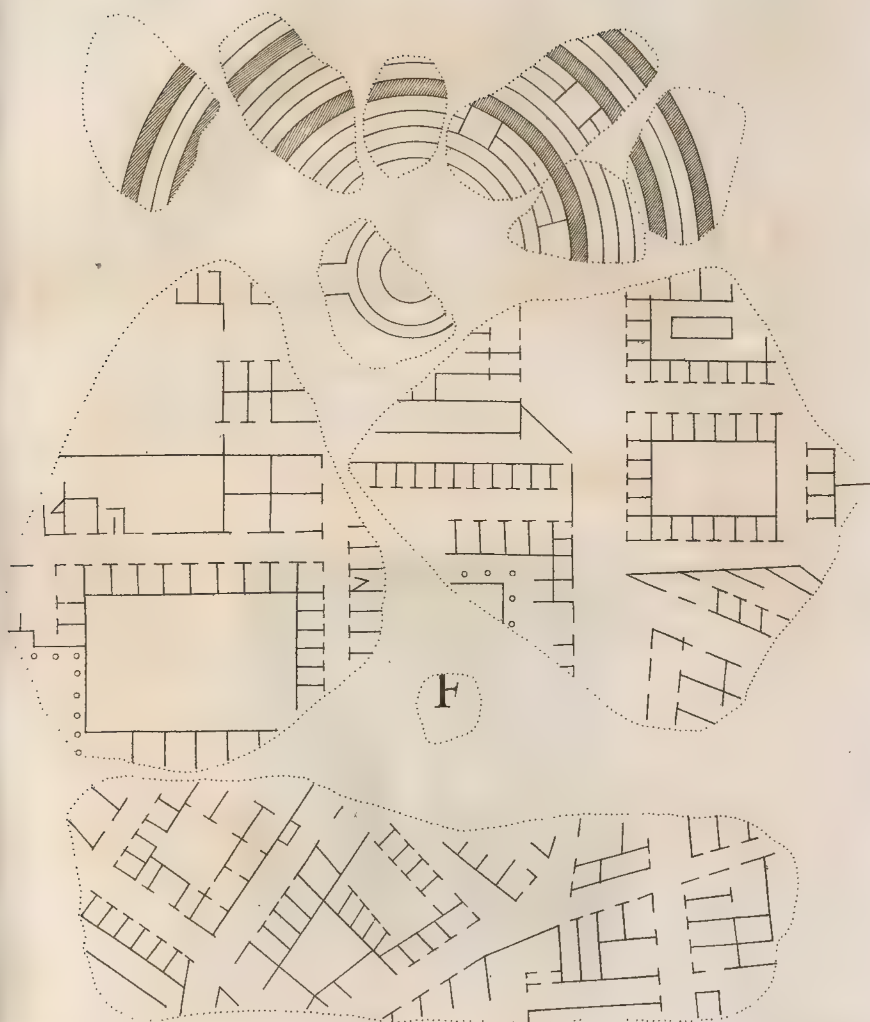
C. A X. Circus Maximus

PLurima Circi fragmenta in tabula ipsa sunt interpuncta; primum, quod superiùs est, curuaturam, seu hemicyclum Circi refert, sed Circo Maximo non respondet, vnde alterius partem esse opinamur. Fragmentum ad dextrum latus rectis lineis descriptum ad Circum Maximum sanè spectat. Prima linea Euripum designat, aream versus, atque in interiorem Circi partem. Post Euripum aliæ tres rectæ lineæ indicant porticus simplices; maiores duas, tertiamque minorem. Externè porticui hærent Circi Officinæ: in arena verò media interiacet spina, cuius extremitas continebat metas. Ad quarum rerum explicationem faciunt quæ de Circo Maximo scribit Dionysius Historiar. lib. 3.

Longitudo enim eius trium stadiorum cum dimidio, latitudo quatuor iugerum à duobus maioribus lateribus, & vno minore cingitur Euripo, qui aquas recipiat decempedali profunditate simul, & latitudine. Post Euripum extructæ sunt triplices porticus, ima habent lapidea paulum scandentia, sicut in theatris, sedilia, super duplici contignatione sunt lignea. Duas maiores porticus, tertia minor coniungit, transuersim lunata specie apposita, vt ex tribus vna conficiatur amphitheatralis octo stadiorum, latitudine, capax centum quinquaginta millia hominum. Reliquum è minoribus latus, quod subdiale est, habet fornicatos carceres, vnde equi emittuntur, omnes vno clauso repagulo. Externè ambit Circum simplex contecta porticus habens officinas, & supernè cellas, per quas spectatores intrant, & ascendunt per officinas singulas, vt nulla confusio exoriatur inter tot hominum millia tum venientia tum discedentia.

R R E A. A N A. Horrea Galbana, seu Galbiana.

IN Notitia: *Horrea Galbæ, & Procurator Horreorum Galbanorum.* In duabus verò inscriptionibus apud Panuinium legitur: *Fortunæ, & Genio Horreorum Galbianorum*; siuè Imperatoris Galbæ, siue alterius.

F

HVius vltimæ tabulæ primum fragmentum, ſine titulo, forma rotunda, ac circuitionibus tredecim deſcriptum, Mauſolei, Auguſti veſtigium eſſe Bufalinus, alijque ſentiunt; quamuis Marlianus tres tantum circumferentias, & ambitus agnouerit. Opus ſanè omnium, quæ extabant in Campo Martio, præclariſſimum, quod ſua mole, velut aggere, Tyberim pertingebat. Quaſi mundi zonas diſpoſitos circulos aſpicimus; ita vt maior minorem includat vſque ad centrum. Ad horum circulorum rationem, & regulam, Mauſoleum ipſum ſpecie pyramidali decreſcens perueniebat ad culmen. Septem ex his circuitionibus, & zonis, loculos, & monumenta Cognatorum ipſius Auguſti continebant; ſex reliquæ humo repletæ, alterna inuicem congeriæ terræ, virentes arbores alebant; quibus Mauſoleum ad verticem vſque cooperiebatur. Strabo lib. 5. Campi Martij enumerans ædificia: *Quorum omnium*, inquit, *præclariſſimum eſt Mauſoleum, agger ad amnem, ſupra ſublimem albi lapidis fornicem congeſtus & ad verticem vſque ſemper virentibus arboribus coopertus. In faſtigio aenea ſtatua Cæſaris Auguſti. Sub aggere loculi eius, & cognatorum, & Familiarium. A tergo lucus magnus ambulationes habens admirabiles. In medio autem Campo buſti eius ambitus ex albo ſaxo in orbem cinctus ferrea ſepe, intus alnis conſitus.* Loculorum quadrata monumenta diſpoſita in circuitionibus ſatis apparent in noſtro veſtigio.

Aedificia, quæ ſequuntur cum areis, & cellis, quamuis ſine titulis, in obſcuro lateant; cum alijs, quæ ignota ſunt in his tabulis; formam tamen, & ſpeciem veteris Romæ, eiuſque magnificentiam indicant.

ex antiqua pictura Barberina

INDEX

INDEX RERVM.

QVÆ IN

FRAGMENTIS VESTIGII VETERIS ROMAE, EORVMQVE NOTIS.

CONTINENTVR.

Circi

Per-

Imprimatur, si videbitur Reuerendiss. P. Magist. Sac. Pal. Apost.

I. de Angelis Archiepisc. Vrbin. Vicesg.

Imprimatur.

Fr. Hyacinthus Libellus Sac. Pal. Apost. Mag.

ROMAE. TYPIS IOSEPHI CORVI. M.DC.LXXIII. *SVPERIORVM PERMISSV*
Sumptibus Ioannis Iacobi de Rubeis.

G 7-8

Belloni

73 —